

ΣΤΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
ΒΕΡΟΙΑΣ

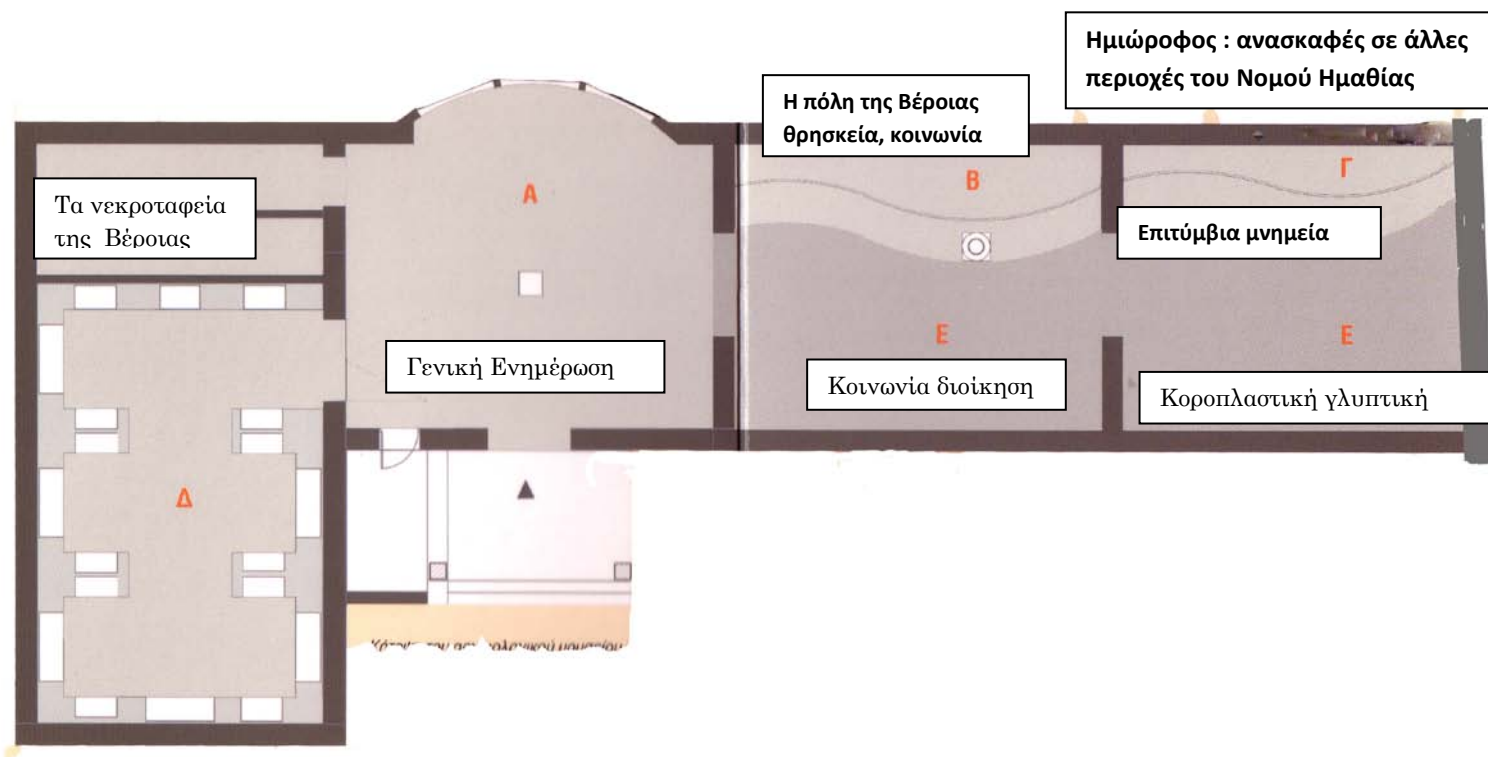
Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

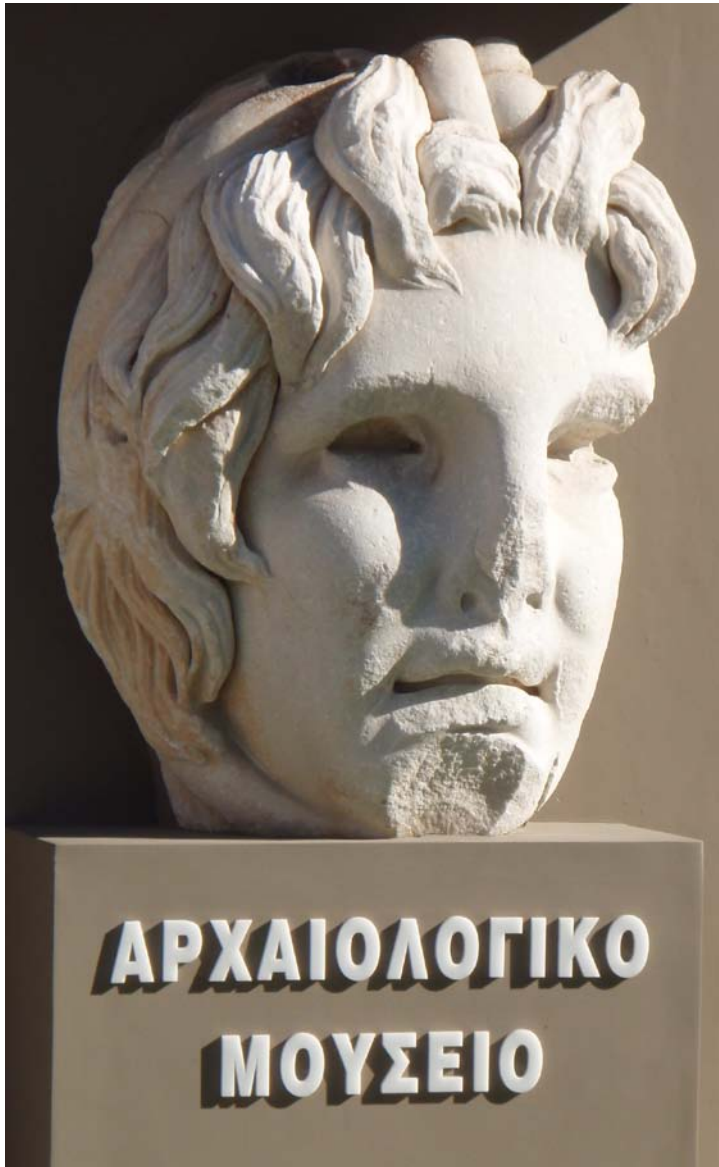
Γεια σου , βρίσκεσαι στο

A.....M.....B.....

Με λένε..... θα
με βρεις κάπου μέσα
στο Μουσείο

Στο τέλος της περιήγησής σου μπορείς να σημειώσεις πάνω στο χάρτη που βρίσκονται τα εκθέματα που τράβηξαν την προσοχή σου

1. Η ΜΕΔΟΥΣΑ

Στην είσοδο του μουσείου βλέπουμε τη Μέδουσα. Παρατηρώ προσεκτικά το κεφάλι της και συμπληρώνω το κείμενο χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες λέξεις για να μάθω πληροφορίες

(φοβερό , τέρας , χάλκινα , ατσάλινα , φίδια , ματιά , πέτρα , τείχους, «γοργόνειο»)

Η Μέδουσα κατά την μυθολογία ήταν μια γοργόνα που η θεά Αθηνά μεταμόρφωσε σε ένα και ανίκητο

Είχε χέρια , μυτερά νύχια και..... αντί για μαλλιά.

Η ασχήμια της ήταν τέτοια, που όποιος της έριχνε έστω και μια γινόταν

Τελικά τη σκότωσε ο Περσέας, με την βοήθεια της Αθηνάς. Το κεφάλι της, το περίφημο το παρέλαβε η θεά από τον ήρωα και το έβαλε στην ασπίδα της, επειδή το κεφάλι της, ακόμη και νεκρό, πέτρωνε όποιον το κοίταζε.....

Πιστεύοντας οι αρχαίοι κάτοικοι της Βέροιας ότι ένα τέτοιο άγαλμα πιθανόν να τρόμαζε τους εχθρούς , το χρησιμοποίησαν για να στολίσουν το εξωτερικό του παλαιού της Βέροιας.

1. Η ΜΕΔΟΥΣΑ

Παρατηρώ προσεκτικά το κεφάλι της και συμπληρώνω το κείμενο με τις κατάλληλες λέξεις:

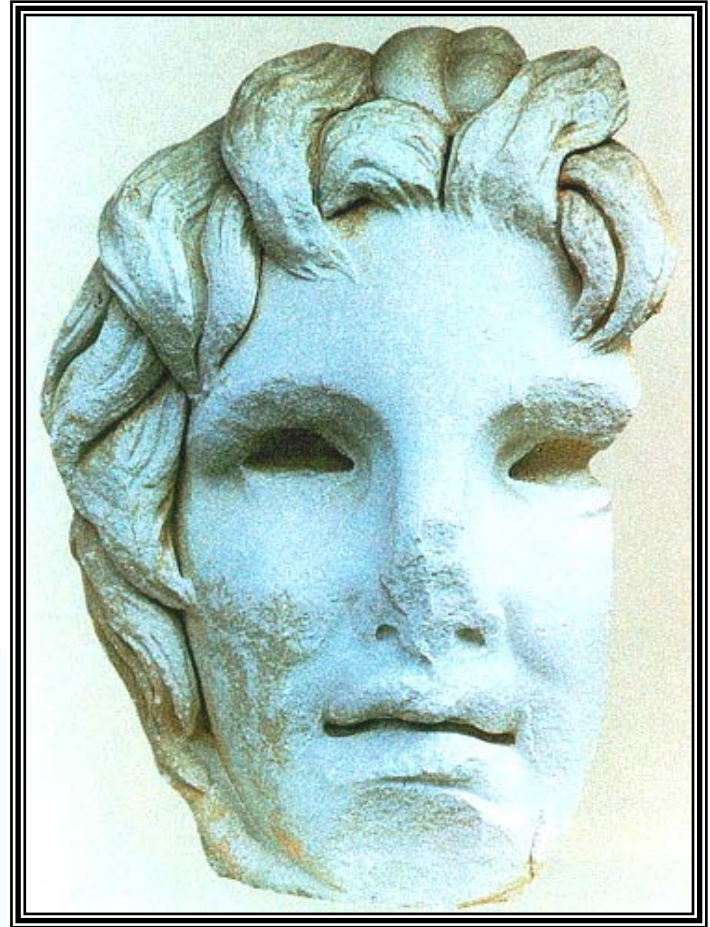
(φοβερό , τέρας , χάλκινα , ατσάλινα , φίδια , ματιά , πέτρα , τείχους, «γοργόνειο»)

Η Μέδουσα κατά την μυθολογία ήταν μια γοργόνα που η θεά Αθηνά μεταμόρφωσε σε ένα και ανίκητο

.....
Είχε χέρια ,
μυτερά νύχια και..... αντί
για μαλλιά.

Η ασχήμια της ήταν τέτοια, που
όποιος της έριχνε έστω και μια
γινόταν

Τελικά τη σκότωσε ο Περσέας, με την
βοήθεια της Αθηνάς. Το κεφάλι της, το
περίφημο το παρέλαβε
η θεά από τον ήρωα και το έβαλε στην
ασπίδα της, επειδή το κεφάλι της, ακόμη
και νεκρό, πέτρωνε όποιον το κοίταζε.....

Πιστεύοντας οι αρχαίοι κάτοικοι της Βέροιας ότι ένα τέτοιο άγαλμα πιθανόν να
τρόμαζε τους εχθρούς , το χρησιμοποίησαν για να στολίσουν το εξωτερικό του
παλαιού της Βέροιας

ζωγράφισε το τείχος της πόλης με το κεφάλι της Μέδουσας όπως το φαντάζεσαι

A large empty rectangular box with a black border, intended for the student to draw the Gorgon Medusa's head as they imagine it.

Τα τείχη

Κατά την αρχαιότητα η πόλη της Βέροιας, λόγω της σημασίας της, ενισχύθηκε (το αργότερο κατά τον 4ο αιώνα π.Χ.) με τείχη εκτός από τη δυτική πλευρά, την οποία προστάτευε αποτελεσματικά ο ποταμός Τριπόταμος

Λόγω της θέσης της η Βέροια αποτελούσε διαχρονικά σημαντικό επικοινωνιακό κόμβο και αυτός ήταν ένας από τους παράγοντες που επηρέασαν την ιστορική και πολιτιστική της εξέλιξη. Ευρισκόμενη σε κομβικό σημείο του οδικού δικτύου της αρχαίας Μακεδονίας, διέθετε άριστη πρόσβαση στους οδικούς άξονες τόσο της Δύσης-Ανατολής, όσο και του Βορρά-Νότου, που συνέδεε τη Μακεδονία με τη νότιο Ελλάδα.

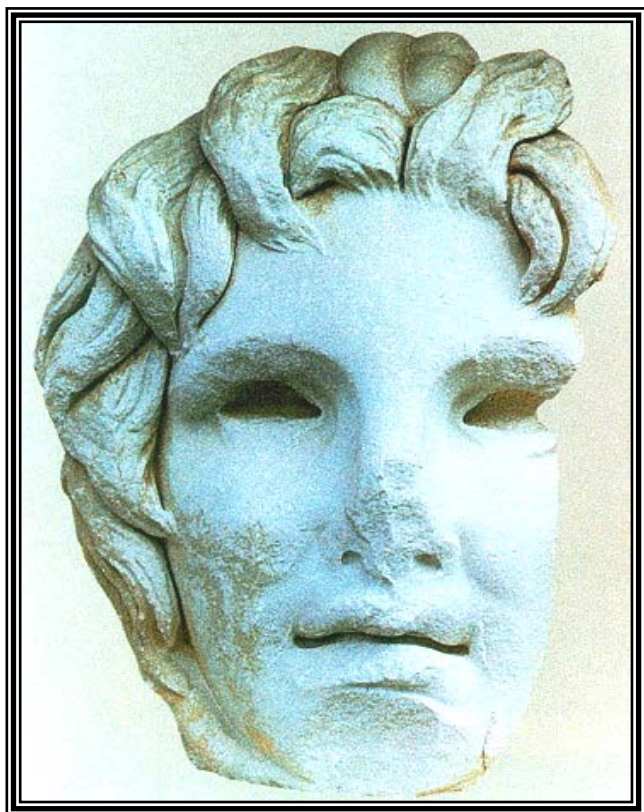
Η πλησιέστερη διέξοδος πλωτής επικοινωνίας που διέθετε, ήταν ο Αλιάκμονας που πρέπει να ήταν μέχρι ενός σημείου πλωτός στην αρχαιότητα, και τα σημαντικά λιμάνια του Θερμαϊκού, όπως η Πύδνα και, αργότερα, η Θεσσαλονίκη. Αντίθετα, τα ορμητικά νερά των χειμάρρων που συνέρρεαν στον Τριπόταμο δεν επέτρεψαν ποτέ τη χρήση του ως δρόμου επικοινωνίας.

Οι τρεις πύλες στα τείχη της πόλης ήταν η αφητηρία των δρόμων που οδηγούσαν σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας. Οι δρόμοι αυτοί δεν θα πρέπει να διέφεραν σημαντικά από αντίστοιχους μεταγενέστερους οδικούς άξονες.

Από τη Βασιλική πύλη στο βόρειο τείχος (το όνομα είναι γνωστό από τα βυζαντινά χρόνια) - της μόνης που σώζονται ίχνη - ξεκινούσε ο δρόμος προς τη Μίεζα και την Έδεσσα. Ο ίδιος δρόμος έφθανε μέχρι τη ρωμαϊκή Εγνατία οδό, τον μεγάλο οδικό άξονα που συνέδεε την Αδριατική με την Προποντίδα. Την ίδια πύλη είχε ως αφητηρία και ο δρόμος που περνούσε νότια από τη Λουδιακή λίμνη και συνέδεε τη Βέροια με την Πέλλα και τη Θεσσαλονίκη.

Από την Ευιαστική πύλη, το αρχαίο όνομα της οποίας μαρτυρείται επιγραφικά, στο νοτιοδυτικό τείχος, πιθανότατα στη σημερινή πλατεία Δικαστηρίων, ξεκινούσε ο δύσβατος αλλά καίριας στρατηγικής σημασίας δρόμος προς την Ελίμεια και την Εορδαία, μέσα από το στενό της Καστανιάς και τα αρχαία Εύια (στον σημερινό Πολύμυλο).

Τέλος, από την Οψικιανή, κατά τους βυζαντινούς χρόνους, πύλη στο νοτιοανατολικό τείχος ξεκινούσε ο δρόμος που οδηγούσε στις Αιγές και στην Πιερία, και από εκεί στη νότιο Ελλάδα. Τα ορμητικά νερά των χειμάρρων που συνέρρεαν στον Τριπόταμο δεν επέτρεψαν ποτέ τη χρήση αυτού του ποταμού ως δρόμου επικοινωνίας.

Η κεφαλή της Μέδουσας. Υπερμεγέθης κεφαλή που ήταν προσαρμοσμένη στη ΒΑ πύλη των τειχών της Βέροιας. Ο προορισμός της ήταν αποτρεπτικός, δηλαδή να αποθαρρύνει τους εχθρούς της πόλης. Χρονολογείται στο πρώτο μισό του 2ου αιώνα π.Χ.

Στη βόρεια είσοδο της πόλης σώζεται μέρος του αρχαίου τείχους της Βέροιας. Παρατήρησέ το και μετά προσπάθησε να ζωγραφίσεις (όπως το φαντάζεσαι) το τείχος της πόλης, που προστάτευε τους κατοίκους της από τους διάφορους εχθρούς.

ΘΥΜΗΣΟΥ,ΤΑ
ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΑΣ ΔΕΝ
ΧΡΕΙΑΖΟΝΤΑΙ ΒΑΨΙΜΟ
ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΩΡΑΙΑ

2. Ο ποτάμιος θεός ΟΛΓΑΝΟΣ

Το άγαλμα αυτό βρέθηκε κοντά στη Μίεζα Ημαθίας. Ο Όλγανος ήταν ο αγαπημένος ποτάμιος θεός των Μακεδόνων της Ημαθίας. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι ήταν γιος του μυθικού βασιλιά της Βέροιας Βέρητα. Ήταν αδελφός της Μίεζας και της Βέροιας

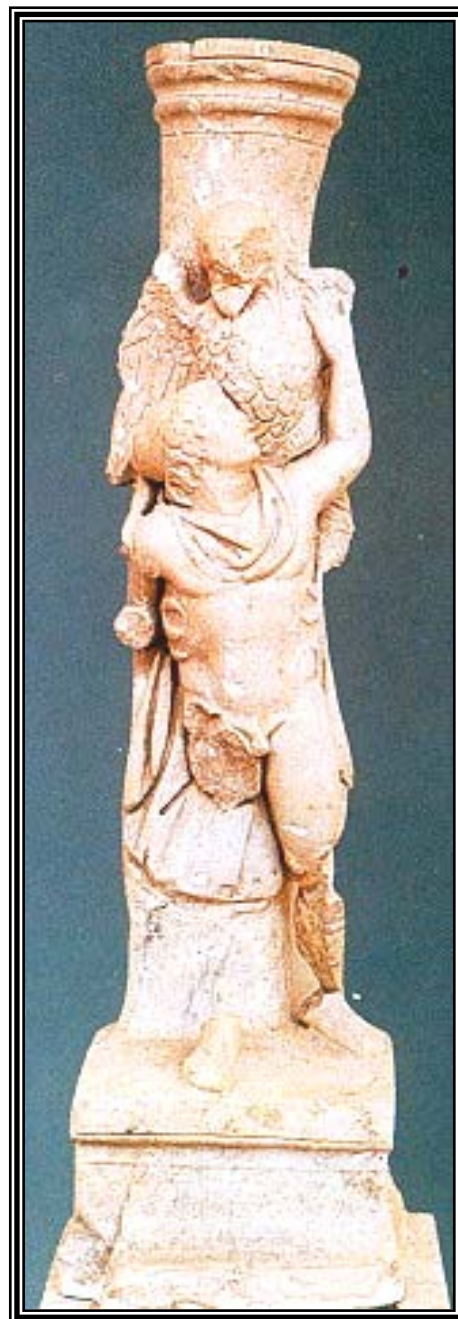

Περιγράψω το άγαλμα

ΤΡΑΠΕΣΟΦΟΡΟ ΜΕ ΘΕΜΑ: Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΟΥ ΓΑΝΥΜΗΔΗ

Τι είναι:	
χρονολογία	
Υλικό από το οποίο κατασκευάστηκε	
Περιγραφή του συμπλέγματος	

Ο Γανυμήδης ήταν μυθικός νέος από την Τροία, εξαιρετικής ομορφιάς. Οι θεοί τον απήγαγαν και τον έκαναν αθάνατο, για να τον χρησιμοποιούν ως οινοχόο. Η αρπαγή του Γανυμήδη έγινε από τον ίδιο το Δία, που μεταμορφώθηκε σε αετό.

Αυτός ο μύθος μας θυμίζει την αρπαγή της Ευρώπης.
Σε ποιο ζώο είχε μεταμορφωθεί τότε ο Δίας;

Η ελληνική γλώσσα, η γλώσσα μας, μιλιέται και γράφεται συνέχεια, περισσότερο από τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια. Οι γλωσσικές διαφορές που υπήρχαν από περιοχή σε περιοχή ποτέ δεν εμπόδισαν τους Έλληνες να επικοινωνούν και να συνεννοούνται μεταξύ τους.

Με την εκστρατεία του Αλέξανδρου η ελληνική διαδόθηκε σε πολλές χώρες της Ανατολής. Έγινε μια γλώσσα παγκόσμια, όπως είναι σήμερα η αγγλική γλώσσα.

Η γλώσσα μας όλο αυτό το διάστημα δεν έπαψε να αλλάζει. Πολλές λέξεις έχει πάρει στην εποχή μας από την αγγλική, αλλά και από άλλες γλώσσες διάφορων λαών με τους οποίους οι Έλληνες ήρθαν σε επαφή.

Οι αρχαίοι Έλληνες έγραφαν με κεφαλαία γράμματα: ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΟΛΟΡΟΥ.

Μπορείς να διαβάσεις το όνομα της στήλης;

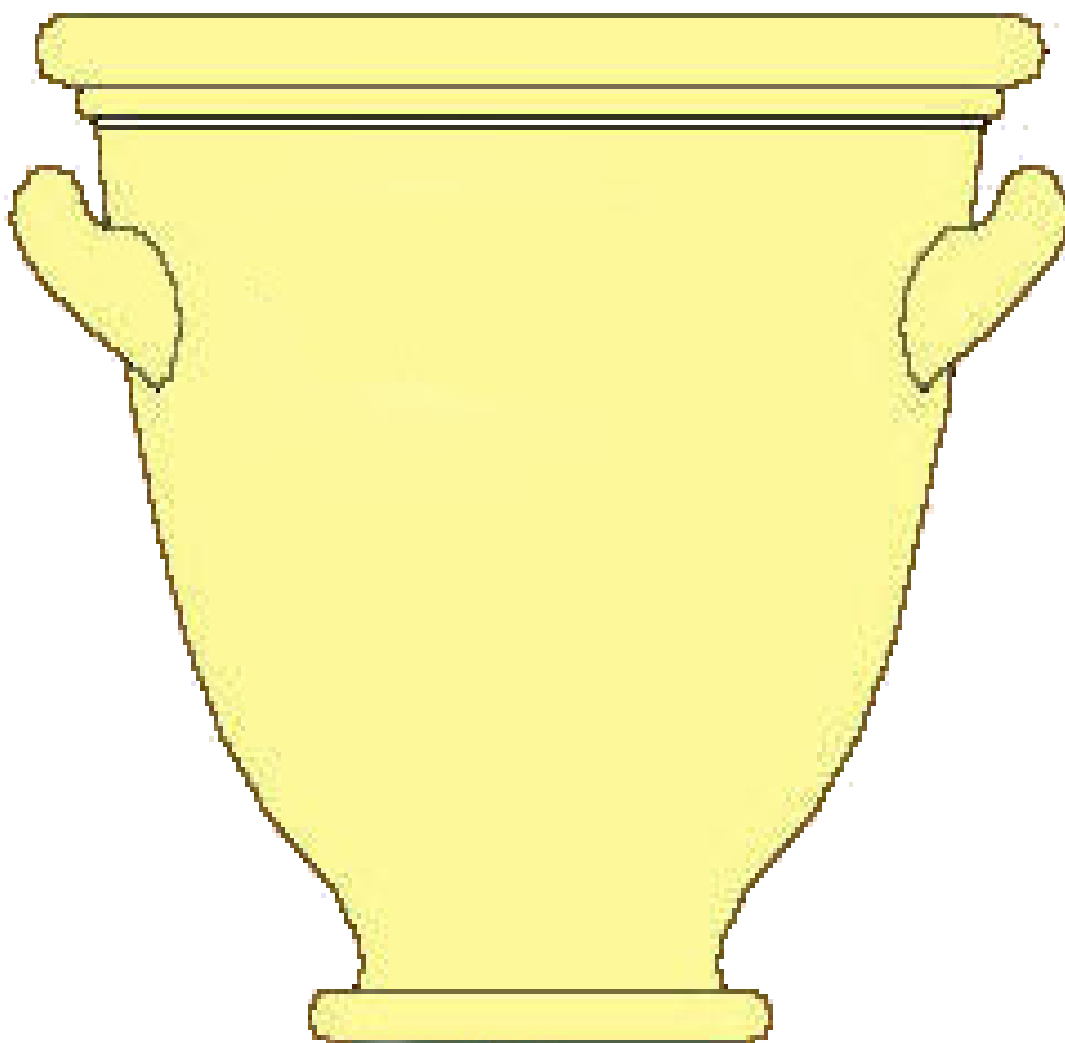
Σε ποιον θεό είναι αφιερωμένη η αναθηματική επιγραφή;

Βρες λέξεις που μπορείς να διαβάσεις από στήλες του μουσείου:

Διακόσμησε κι εσύ
όπως ο αρχαίος
αγγειογράφος το
αγγείο(κρατήρας), με
παραστάσεις που σου
αρέσουν

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΑΓΓΕΙΟΥ - ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ

3. Η ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΜΕ ΤΟΝ ΕΡΩΤΑ

Η Αφροδίτη ,θεά της ομορφιάς και του έρωτα.

Ήταν η ομορφότερη από τις θεές.

Στην Αφροδίτη πρόσφερε το χρυσό «μήλον της έριδος»

ο ,όταν του υποσχέθηκε ,ότι θα του δώσει για
σύζυγο την πιο όμορφη γυναίκα του κόσμου, που ήταν η

.....

Κοροπλαστική

Πολλά γυναικεία ειδώλια ήταν αφερωμένα στην Αφροδίτη
Στην Αφροδίτη πρόσφερε το χρυσό «μήλον της έριδος» ο, όταν του υποσχέθηκε ,ότι θα του δώσει για σύζυγο την πιο όμορφη γυναίκα του κόσμου, που ήταν η

Σημείωσε με ένα σταυρό όποια από μας είδες στο μουσείο είδες στο μουσείο!!!

A

B

Γ

Δ

E

Ποια από αυτά τα ειδώλια είναι αφιερωμένα στην Αφροδίτη;

.....

.....

Τι κρατάνε στο χέρι; Μπορείς να δώσεις μια εξήγηση

.....

.....

.....

.....

ΕΡΥΘΡΟΜΟΡΦΟΣ ΚΩΔΩΝΟΕΣΧΗΜΟΣ ΚΡΑΤΗΡΑΣ
Χρησιμοποιήθηκε ως τεφοδόχο αγγείο

Οι πρόγονοί μας στόλιζαν τα αγγεία τους με παραστάσεις από τη μυθολογία ή την καθημερινή τους ζωή.
Οι παραστάσεις αυτές λέγονται αγγειογραφίες.
Από τις παραστάσεις αυτές τα αγγεία χωρίζονται σε δύο (2) κατηγορίες (ρυθμούς), τα μελανόμορφα και τα ερυθρόμορφα.

Περιέγραψε την παράσταση από ένα μελανόμορφο αγγείο του μουσείου και βρες τη χρήση του:

Περιέγραψε την παράσταση από ένα ερυθρόμορφο αγγείο του μουσείου και βρες τη χρήση του:

ΣΤΗΛΗ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

Αποκαλύφθηκε το 1949, ως καλυπτήρια πλάκα παλαιοχριστιανικού τάφου στη νότια έξοδο της πόλης, στα κτήματα Καραντουμάνη, θέση Παλαιοφόρος, περιοχή που ταυτίζεται ασφαλώς με το αρχαίο Γυμνάσιο.

Είναι χαραγμένος στις (2) δύο όψεις μαρμάρινης στήλης, ύψους 1,26 μ. και αποτελείται από 216 πυκνογραμμένους στίχους.

Μοναδικής σπουδαιότητας επιγραφικό κείμενο, αφού είναι το μοναδικό που σώθηκε και πλούτισε τις γνώσεις μας για τη λειτουργία των γυμναστηρίων γενικά και για άλλα συναφή ζητήματα.

Περισσότερο ευανάγνωστη είναι η πίσω του

πλευρά (Β' όψη).

Στην ουσία του πρόκειται για, «Εσωτερικό Κανονισμό στελέχωσης και λειτουργίας» του Γυμνασίου της Βέροιας.

Στις διατάξεις του λεπτομερώς καθορίζονται οι δραστηριότητες των «παιδών» (14-18) ετών, των «εφήβων» (18-20 ετών) και των «νέων» (20-30 ετών) κατά την ελληνιστική περίοδο.

Αναφέρονται διάφορες αθλητικές δραστηριότητες, όπως δρόμοι παντός είδους, τοξοβολία, ακοντισμός, σφενδονισμός, ιππασία και άλλες αθλητικές ασκήσεις. Προβλέπονται τέλος τακτικές επιδείξεις και αγώνες προορισμένοι να αναδείξουν, να ελέγξουν και να ανταμείψουν τις σωματικές αρετές των «φοιτώντων εις το Γυμνάσιον».

Πέρα από την χρήση των μακεδονικών όπλων, οι έφηβοι και οι νέοι διδάσκονταν βέβαια τα ελληνικά γράμματα, αλλά η διδασκαλία αυτή γινόταν αλλού, εκτός Γυμνασίου.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του «καταστατικού του» το Γυμνάσιο αποτελούσε αποκλειστικά τόπο αθλητικής και στρατιωτικής ασκήσεως.

Στα «διοικητικής» φύσεως θέματα του «νόμου» αυτού ρυθμίζονται:

- Ο τρόπος της εκλογής του γυμνασιάρχη.
- Τα προσόντα που πρέπει να έχει.
- Ο όρκος που πρέπει να δοθεί.
- Οι αρμοδιότητες (δικαιώματα και υποχρεώσεις).
- Η επιλογή των παιδοτριβών.
- Οι πειθαρχικές ευθύνες των γυμναζομένων.

Όπως προκύπτει από τα προσωπογραφικά στοιχεία και άλλες ενδείξεις που προσφέρει το ίδιο το κείμενο, ο γυμνασιάρχικος νόμος χρονολογείται στο 1^ο τρίτο του 2^{ου} π.Χ. αι., πριν την κατάλυση της Μακεδονικής βασιλείας.

ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της εκπ/σης κατά την αρχαιότητα είναι ότι τα σχολεία ήταν ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Το κρατικό ενδιαφέρον περιοριζόταν στον τομέα της φυσικής αγωγής και της στρατιωτικής εκπ/σης (Γυμνάσια – Εφηβεία).

Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας, το κράτος ενισχύει οικονομικά την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Κατά την Ελληνιστική περίοδο μας είναι γνωστές δωρεές ιδιωτών προς το Δήμο για να διευκολυνθούν τα παιδιά των ελευθέρων να παρακολουθήσουν μαθήματα. Με τα χρήματα των δωρεών αυτών ή με τους τόκους τους ενισχύονται οι οικονομικά ασθενέστεροι μαθητές και πληρώνονται οι μισθοί των δασκάλων.

Το Γυμνάσιο δεν ήταν απλώς το κέντρο της αθλητικής δραστηριότητας των αρχαίων Ελλήνων. Πολύ ενωρίς αποτέλεσε και το πνευματικό κέντρο της αρχαίας πόλης. Η αρχή έγινε στην Αθήνα. Στα (3) τρία γνωστά Γυμνάσια της κλασσικής Αθήνας, την Ακαδημία, το Λύκειο και το Κυνόσαργες, ίδρυσαν τις φιλοσοφικές τους σχολές αντίστοιχα ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης και ο Αντισθένης.

Ο εκπ/κός χαρακτήρας που αποκτά το Γυμνάσιο επηρεάζει και την αρχιτεκτονική του διαμόρφωση. Μία ή περισσότερες αίθουσες, τα «ακροατήρια», ήταν προορισμένες για τα μαθήματα που δίνονταν υπό τύπο διαλέξεων. Οι «εξέδρες» ήταν χώρος για συζητήσεις και μαθήματα τύπου φροντιστηρίων. Το «παιδαγωγείον» ήταν η αίθουσα αναμονής των δούλων που συνόδευαν τους νέους στο Γυμνάσιο.

Αναπόσπαστα μέρη του Γυμνασίου ήταν οι κήποι και οι «περίπατοι» .

Χαρακτηριστικό της σημασίας τους είναι ότι μία από τις σπουδαιότερες φιλοσοφικές σχολές, η σχολή του Αριστοτέλη, πήρε την ονομασία «Περίπατος», από το τμήμα αυτό του Λυκείου.

Στις νέες Ελληνικές πόλεις της Ανατολής, αλλά και στις μικρές Ελληνικές παροικίες που ιδρύθηκαν στις παλιές πόλεις των ιθαγενών, το Γυμνάσιο, οργανωμένο πάνω στα πρότυπα των Γυμνασίων της μητροπόλεως, αποτέλεσε το στοιχείο που εξασφάλιζε την εθνική και πολιτιστική συνοχή των Ελλήνων. Και τούτο γιατί, εκτός από την εκπ/ση που παρείχε, ήταν και το κέντρο προς το οποίο διοχέτευαν τη δραστηριότητά τους όλοι όσοι συνέδεε κοινή Ελληνική Παιδεία.»Οι εκ του Γυμνασίου», όπως ονομάζονταν οι απόφοιτοι των Γυμνασίων, σχημάτιζαν συλλόγους αναγνωρισμένους από την πολιτεία, σκοπός των οποίων ήταν η ενίσχυση των Γυμνασίων με δωρεές και εισφορές. Οι ίδιοι διαχειρίζονταν την περιουσία του Γυμνασίου και εξέλεγαν το «Γυμνασίαρχό του». Χάρη σ' αυτή την ηγετική θέση που απέκτησαν μέσα στην Ελληνική κοινότητα, οι Γυμνασίαρχοι βρέθηκαν μοιραία επικεφαλής της Ελληνικής αντιστάσεως κατά της Ρώμης.

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

Μετάφραση

ΟΨΗ Α΄

Όταν στρατηγός ήταν ο Ιπποκράτης, ο γιος του Νικοκράτη, έγινε λαϊκή συνέλευση στην οποία ο Ζώπυρος, ο γιος του Αμύντα που ήταν γυμνασάρχος, ο Ασκληπιάδης, ο γιος του Ηρά και ο Κάλιππος, ο γιος του Ιπποκράτη, πρότειναν να ψηφισθεί ένας νόμος γυμνασιαρχικός, όπως έγινε και σε άλλες πόλεις, με στόχο να σέβονται οι νέοι τους επικεφαλής και να υπακούουν σ' αυτούς, ενώ οι υπεύθυνοι θα είναι, σύμφωνα με το νόμο, οι γυμνασάρχοι που θα εκλέγονται κάθε φορά. Ο νόμος αυτός ψηφίστηκε, γράφτηκε σε στήλη και κατατέθηκε στο δημόσιο αρχείο και στο γυμναστήριο.

(ελεύθερη απόδοση μέχρι το στίχο 22)

Η πόλη να εκλέγει γυμνασάρχο, όταν εκλέγει και τους άλλους άρχοντες, που να μην είναι κάτω από 30 χρόνια ούτε πάνω από τα 60 και να δίνει τον εξής όρκο :

«Ορκίζομαι στο Δία, τη Γη, τον Ήλιο, τον Απόλλωνα και τον Ερμή, ότι θα διευθύνω το γυμναστήριο σύμφωνα με το νόμο, ενώ για όσα δεν προβλέπει ο νόμος, θα αποφασίζω ο ίδιος όσο μπορώ πιο δίκαια και όσια, χωρίς να χαρίζομαι στους φίλους και χωρίς να βλάπτω τους εχθρούς άδικα, αλλά και χωρίς να σφετερίζομαι ο ίδιος τις προσόδους των νέων, ούτε σε άλλον να το επιτρέπω. Αν τηρήσω τον όρκο, να'χω κάθε καλό και κάθε κακό, αν δεν τον τηρήσω.»

Ο εκλεγμένος γυμνασάρχος, όταν αναλαμβάνει καθήκοντα, συγκαλεί συνέλευση στο γυμναστήριο και προτείνει τρεις άνδρες οι οποίοι με την εκλογή τους και τον όρκο που δίνουν, θα επιβλέπουν τους νέους μαζί με το γυμνασάρχο από τη θέση που εκείνος θα ορίσει και θα τον ακολουθούν καθημερινά στο γυμναστήριο (στίχος 40)

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

ΟΨΗ Β΄

(Νοηματική απόδοση)

Στην όψη αυτή προσδιορίζονται με λεπτομέρεια οι όροι λειτουργίας του γυμναστηρίου.

Η εξουσία ανήκει κατ' αρχήν στο γυμνασίαρχο, ο οποίος μπορεί να επιβάλλει ποινές που αρχίζουν από το χρηματικό πρόστιμο και φθάνουν ως το μαστίγωμα. Ιδιαίτερη μέριμνα υπάρχει για τα παιδιά, τα οποία δεν επιτρέπεται να πλησιάζουν οι μεγαλύτεροι.

Προβλέπονται ποινές και για τους γυμναστές (παιδοτρίβες), αν δεν είναι συνεπείς στο εργασιακό τους ωράριο. Στο γυμναστήριο δεν επιτρέπεται να μπαίνουν δούλοι, απελεύθεροι, ούτε τα παιδιά τους, ούτε άσχετοι από πάλη, οι ακόλαστοι, οι μεθυσμένοι και οι τρελοί, καθώς και εκείνοι που ασκούν «αγοραίο» επάγγελμα.

Αν κάποιος απ' αυτούς μπει στο γυμναστήριο και αυτό τελεί εν γνώσει του γυμνασίαρχου, τότε και αυτός τιμωρείται με πρόστιμο για το οποίο προβλέπεται ειδική διαδικασία είσπραξης.

Δεν επιτρέπεται σε κανένα, να μιλήσει άσχημα στο γυμνασίαρχο, διαφορετικά τιμωρείται με πρόστιμο 50 δραχμών. Με πρόστιμο 100 δραχμών τιμωρείται εκείνος που θα χτυπήσει το γυμνασίαρχο, καθώς και οι παρόντες στο επεισόδιο, που ήταν υποχρεωμένοι να αποτρέψουν ή να παρεμποδίσουν τη βιαιοπραγία.

Ο γυμνασίαρχος ορίζει βραβεία «ευεξίας» (καλής σωματικής κατάστασης), «ευταξίας» (πειθαρχίας) και φιλοπονίας για όσους έχουν ηλικία μέχρι 30 χρόνια. Ορίζει την επιτροπή επιλογής- αποτελείται από (3) τρεις άνδρες, που εκλέγονται με κλήρο, και είναι υποχρεωμένοι να φέρουν εις πέρας το έργο αυτό, έναντι προστίμου.

Οι νικητές φορούν εκείνη την ημέρα στεφάνι, αλλά αν κάποιος επιθυμεί μπορεί να φορέσει ταινία. Αυτός ο διαγωνισμός γίνεται στη γιορτή του Ερμή "Ερμαία", καθώς και η λαμπαδηφορία από παιδιά και έφηβους. (στίχος 60)

Κτερίσματα:

Αντικείμενα (αγγεία, κοσμήματα, όπλα κ.λπ.) που συνοδεύουν το νεκρό στον τάφο. Μπορεί να είναι καθημερινής χρήσης ή ειδικά κατασκευασμένα για το σκοπό αυτό.

Ταφικά έθιμα Μακεδόνων

Οι αρχαιολογικές ανακαλύψεις μαρτυρούν την κοινωνική οργάνωση και τη διαστρωμάτωση της μακεδονικής κοινωνίας. Το είδος και η ποιότητα των κτερισμάτων αποδεικνύουν τις οικονομικές δυνατότητες και την κοινωνική θέση των νεκρών, οι οποίοι περιβάλλονται με σεβασμό. Ο ενταφιασμός χρησιμοποιούνταν παράλληλα με τη δαπανηρότερη καύση του σώματος

Ειδικά κατασκευασμένες σαρκοφάγοι (νεκρικά κρεβάτια) και πολύτιμοι τεφροδόχοι(δοχεία) δέχονταν τα σώματα και τα καμένα οστά των νεκρών αντίστοιχα. Μέσα στον τάφο τοποθετούσαν αντικείμενα που χρησιμοποιούσε στη ζωή του ο νεκρός : όπλα και συμποσιακά σκεύη για τους άντρες και κοσμήματα για τις γυναίκες. Ειδώλια και λατρευτικά σκεύη ήταν οι προσφορές των οικείων για τη μεταθανάτια ζωή και ονομάζονταν κτερίσματα

Στην αίθουσα Δ υπάρχουν πολλά αγγεία που τα χρησιμοποιούσαν και στην καθημερινή ζωή Μπορείτε να ανακαλύψετε πως λέγονταν και που χρησιμοποιούνταν αν αντιστοιχίσεις αυτά που ταιριάζουν

1. Αγγειοπλάστης

1. αμφί + φέρω

2. ύδωρ

2 είδος ποτηριού που τα κυριότερα χαρακτηριστικά του είναι το λεπτό πόδι με το φαρδύ σώμα και τις δυο λαβές

3. πινάκιο

3. κυλικεῖον = (αρχ.) τραπέζι με ποτήρια

4. Πυξίδα

4 υδρία Η υδρία ήταν ένα αγγείο με τρεις λαβές, δύο για τη μεταφορά και μία για το σερβίρισμα νερού. Χρησιμοποιήθηκε επίσης σαν κάλπη ψηφοφορίας και ως τεφροδόχος

5. Αμφορέας

5. οίνος + χέω

6. Κρατήρας

6. αγγείο + πλάθω

8. Οινοχόη

7. κεράννυμι = αναμειγνύω ουσ. κρατήρ=σκεύος ανάμειξης). Η ετυμολογία της λέξης αντανακλά τη συνήθεια των αρχαίων Ελλήνων να πίνουν το κρασί τους ανακατεμένο με νερό

9. Κύλικας

8. πύξος = είδος δένδρου, που χρησίμευε στην κατασκευή κουτιών για κοσμήματα

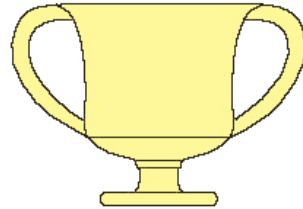
9 υποκοριστικό πίνακα επίπεδο σκεύος, πιάτο

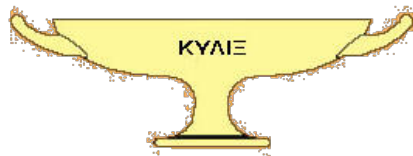
Αγγεία	Τύπος αγγείου	Χρήση αγγείου
		
		
		
		
		
		

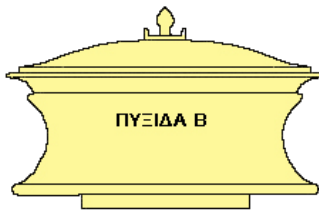
ΑΣΚΟΣ

ΚΑΝΘΑΡΟΣ

ΚΥΛΙΞ

ΠΥΞΙΔΑ Β

ΚΥΑΘΟΣ

ΣΚΥΦΟΣ Α

ΣΚΥΦΟΣ 'Η ΚΟΤΥΛΙ

ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ο 4^{ος} αιώνας είναι ο αιώνας της άνθισης του μακεδονικού βασιλείου. (Αμύντας Γ' 394-370, Φίλιππος Β' 359-336 π.Χ., Αλέξανδρος Γ' Μέγας 336-323 π.Χ.). Με αυτούς τους χρόνους συνδέονται και ευρήματα του κλασικού νεκροταφείου της Βέροιας, κατά μήκος και κάτω από την οδό από το σιδηροδρομικό σταθμό ως τη βόρεια είσοδο της πόλης.

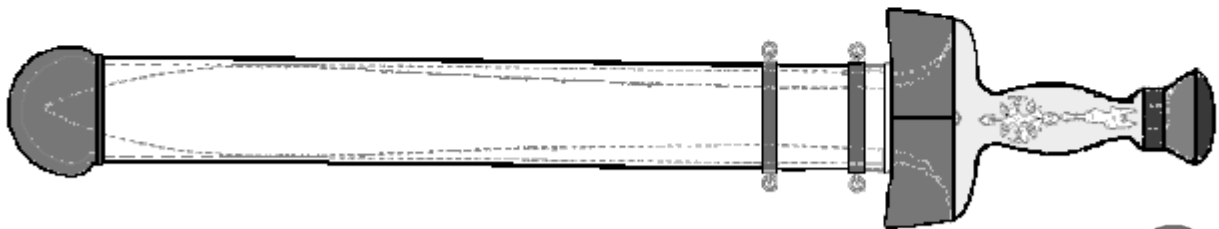
Στις προθήκες του μουσείου μπορεί να δει κανείς το ξίφος από ανδρική ταφή της ίδιας εποχής (τέλος 4^{ου} αι. π.Χ.) συμπολεμιστή του Μ. Αλεξάνδρου.

Η ελεφαντοστέινη λαβή του διακοσμείται με χρυσή Νίκη.

(Αρχαία Μακεδονία IV Γ. ΤΟΥΡΑΣΟΓΛΟΥ,
ΤΟ ΞΙΦΟΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ σ. 611 - 651)

ΣΙΔΕΡΕΝΙΟ ΞΙΦΟΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥ ΜΕ
ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΕΪΝΗ ΛΑΒΗ ΠΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΕΙΤΑΙ
ΜΕ ΧΡΥΣΗ ΝΙΚΗ (Τέλος 4ου π.Χ. αιώνα)

Τι άλλα αντικείμενα συναντάμε στους τάφους των
ανδρών/πολεμιστών

5. Η Μεγάλη Μητέρα

Ένας άνθρωπος της νεολιθικής εποχής διηγείται:

«Ξεχωριστή θέση ανάμεσά μας είχαν οι γυναίκες. Θαυμάζαμε τη δύναμη που έκρουβαν μέσα τους και μπορούσαν να φέρουν στον κόσμο παιδιά! Μας θύμιζαν τη γη που γεννά κάθε χρόνο ένα σωρό νέα φυτά. Γι' αυτό λατρέψαμε μαζί τη γυναίκα και τη γη, σαν μάνα θεά! Χωρίς να καταλαβαίνουμε πολύ καλά γιατί, πήραμε πηλό και φτιάξαμε μικρά ανθρωπάκια. Είχαν γυναικεία μορφή με χοντρούλα κοιλιά, όπως είναι οι μάνες, όταν πρόκειται να γεννήσουν παιδιά.

Φτιάξαμε ακόμα και τη μορφή της μάνας που κρατά στην αγκαλιά το μικρό παιδί της».

Νάκου Ειρ., Ταξίδια στη προϊστορική Ελλάδα, σελ. 20

Οι ανασκαφές έχουν αποκαλύψει ένα σημαντικό αριθμό κόκκων σιτηρών και σπόρων του τύπου μπιζελιού. Τα κατάλοιπα αυτά, αποτελούν αποδειχτικά στοιχεία για την καλλιέργεια της γης (παραγωγική διαδικασία)

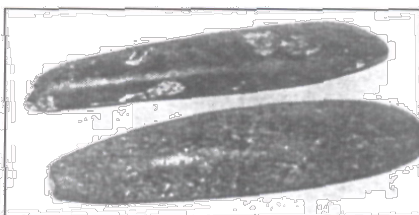
Η αρχή της καλλιέργειας της γης αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη της ζωής του ανθρώπου, γιατί δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη υψηλών πολιτισμών. Ακόμα, σημάδεψε το πέρασμα από την Παλαιολιθική στη Νεολιθική Εποχή.

Επίσης, σε αφθονία βρέθηκαν και υπολείμματα τροφής, τα οποία προέρχονταν από κόκαλα ζώων. Τα κόκαλα ανήκουν σε διάφορα ζώα, όπως σε αιγοπρόβατα, χοίρους και βοοειδή. Η ανεύρεση αυτών των κοκάλων, έρχεται να επιβεβαιώσει, ότι οι κάτοικοι του Οικισμού ασχολούνταν και με την κτηνοτροφία (παραγωγική διαδικασία). Βρέθηκαν και απανθρακωμένα βελανίδια που ίσως χρησιμοποιούνταν για την τροφή των χοίρων.

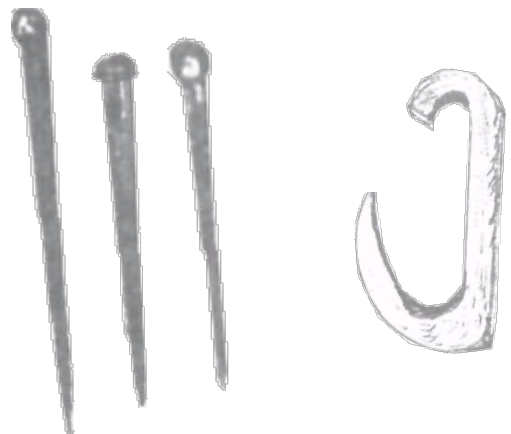
Εκτός από τα κόκαλα των οικόσιτων ζώων, βρέθηκε και ένας μεγάλος αριθμός κοκάλων που προέρχονται από άγρια ζώα, όπως ελάφια, ζαρκάδια, αγριόχοιρους, λαγούς κ.λ.π. Αυτό δείχνει ότι οι κάτοικοι ασχολούνταν και με το κυνήγι.

Ακόμα, βρέθηκαν και θαλασσινά, όπως ψαροκόκαλα και όστρακα (μύδια, στρείδια κ.λ.π.)- Τα αγκίστρια που βρέθηκαν δείχνουν ότι η τεχνική της αλιείας ήταν γνωστή στους κατοίκους του Οικισμού.

Προφανώς, η διατροφή των κατοίκων, που κυρίως στηριζόταν στην τροφοπαραγωγή (καλλιέργεια γης, κτηνοτροφία), συμπληρωνόταν και με τη συλλογή καρπών, βολβών και άγριων χορταρικών.

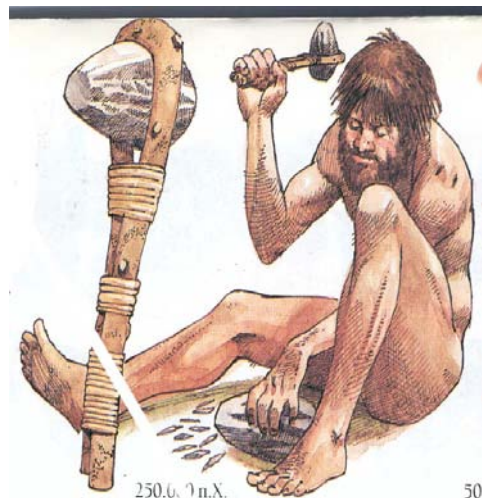
Λιθνοί πέλεκεις. Αρχαιολογικό Μουσείο της Βερόιας.

Νεολιθικοί οικισμοί

Νεολιθικοί οικισμοί έχουν βρεθεί σχεδόν σε όλη την Ελλάδα. Ο παλιότερος όμως απ' όλους αυτούς και μάλιστα γεωργικός, σε ευρωπαϊκό έδαφος, εξακριβώθηκε έξω από τη Βέροια, στη Νέα Νικομήδεια (παλιά Μπρανιάτα) Ημαθίας και χρονολογείται στην 7η χιλιετία π.Χ. Θέσεις προϊστορικών οικισμών της Ημαθίας

1. Νέα Νικομήδεια
2. Π. Λυκογιάννη
3. Αγ. Γεώργιος
4. Μονόσπιτα
5. Ζερβοχώρι
6. Αγγελοχώρι
7. Πολυπλάτανος
8. Τρίλοφος
9. Λευκάδια
10. Επισκοπή
11. Μαρίνα
12. Ροδοχώρι
13. Κυδωνοχώρι
14. Σχοινιάς
15. Πρασινάδα
16. Σφηκιά
17. Κουμαριά

(Από συνέντευξη αρχαιολόγου κ.Χουρμουζιάδη)

«Τι σημαίνει εύρημα για μια προϊστορική ανασκαφή;

Μία προϊστορική ανασκαφή έχει ως σκοπό να μελετήσει και να ερμηνεύσει μια κοινότητα ανθρώπων, που έζησαν πριν από 7 - 8 χιλιάδες χρόνια. Επομένως, όλα τα ευρήματα που έχουν σχέση με αυτήν την κοινότητα, για μας είναι σημαντικά. Ακόμα κι ένα απανθρακωμένο σπυρί σιτάρι είναι για μας μία πληροφορία, άρα είναι εύρημα σημαντικό. Δηλαδή, αν βρούμε απανθρακωμένους καρπούς λιναριού -ξέρουμε ότι καλλιεργούσαν λινάρι- μπορούμε να υποθέσουμε ότι ίσως έκαναν κλωστή και ύφαιναν τα ρούχα τους. Η προϊστορική ανασκαφή δεν είναι όπως μία κλασική ανασκαφή που περιμένει έναν ναό, ένα ψηφιδωτό, ένα άγαλμα...

Άρα, έχουμε ευρήματα που έχουν σχέση με τον χώρο, με τα σπίτια, με τις οικοδομικές δραστηριότητες. Έχουμε ευρήματα που αφορούν την οικονομική δραστηριότητα του οικισμού, τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τις διατροφικές του επιλογές, τις τεχνολογικές του επιδόσεις, δηλ. κεραμική, εργαλεία, κι έχουμε και ευρήματα που έχουν σχέση με την ιδεολογία....»

2. Φαντάσου ότι είσαι αρχαιολόγος και ότι μόλις ανακάλυψες ένα προϊστορικό οικισμό. Γράψε στο ημερολόγιο της ανασκαφής για τα αντικείμενα που βρήκες.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

.....

.....

.....

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΛΗΞΕ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΙΗΜΕΡΙΔΑ ΜΝΗΜΗ ΦΩΤΙΟΥ ΠΕΤΣΑ «ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ»

Έληξαν σήμερα, Σάββατο 18 Οκτωβρίου 2008, οι εργασίες της επιστημονικής Διημερίδας αφιερωμένης στη μνήμη του Φωτίου Πέτσα.

Κατά την πρωινή και απογευματινή συνεδρία ομίλησαν οι:

1. Ελισάβετ Τσιγαρίδα, Δρ. Αρχαιολόγος, ΙΣΤ' ΕΠΚΑ, με θέμα: *Νέα ευρήματα από την ανασκαφή στο Ιερό του Άμμωνος Διός στην Καλλιθέα Χαλκιδικής*. Κάνοντας μια αναδρομή από την ανακάλυψη του Ιερού του Άμμωνος Διός στην Καλλιθέα Χαλκιδικής, που πρωτοανέσκαψαν οι Φώτης Πέτσας και Ευγενία Γιούρη το 1968, μέχρι τις μέρες μας, η κυρία Τσιγαρίδα παρουσίασε τα αρχιτεκτονικά μέλη του και τα παρακείμενα κτίσματα (Ιερό Διονύσου και Ασκληπιού, Βαλάνειο, Θερμός οίκος), καθώς και αρχαιολογικά ευρήματα ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων.
2. Νεκτάριος Πουλακάκης, Αρχαιολόγος ΙΖ' ΕΠΚΑ, με θέμα: *Ο Φ. Πέτσας και η έρευνα των οχυρωμένων θέσεων του Ανατολικού Βερμίου (περιοχή Κουμαριάς)*. Ο κύριος Πουλακάκης αναφέρθηκε στην έρευνα οχυρωμένων θέσεων του Ανατολικού Βερμίου στην περιοχή Κουμαριάς -στρατηγικό σημείο αρχαίων περασμάτων μεταξύ Άνω και Κάτω Μακεδονίας- και στις Θέσεις Μεγάλο Καστρί Πάτωμα, Μικρό Καστρί, Βρωμοπήγαδο στη Θέση Κάστρο, καθώς και στη μη ασφαλή χρονολόγηση των θέσεων ελλείψει συστηματικής αρχαιολογικής ανασκαφής.
3. Ν. Νεκτάριος Πουλακάκης – Ειρήνη Ψαρρά, Αρχαιολόγοι ΙΖ' ΕΠΚΑ, με θέμα: *Παλαιότερες και νεότερες έρευνες στην περιοχή Τριλόφου –Στενημάχου νομού Ημαθίας*. Την ομιλία εκφώνησε η κυρία Ψαρρά και αναφέρθηκε στις ανασκαφές στα όρια των δήμων Δοβρά και Ναούσης, μεταξύ Τριλόφου και Στενημάχου, στις Θέσεις των λόφων Μπας Καρτέρ και Ιτιά. Τα ευρήματα που προέκυψαν είναι πλούσια: Αρχαϊκό νεκροταφείο του Λυδού στη Θέση Ροδιά, οικισμοί προϊστορικών και ιστορικών χρόνων, αναθηματικές επιγραφές, κεραμική όλων των περιόδων, αρχιτεκτονικά μέλη αρχαίων ρωμαϊκών και βυζαντινών εγκαταστάσεων.
4. Ευαγγελία Δ. Στεφανή, Δρ. Αρχαιολόγος, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, με θέμα: *Το Ιερό της Μητέρας των Θεών στη Λευκόπετρα (η έρευνα των ετών 2002-2003)*. Εκμεταλλευόμενη τα πλούσια νέα αρχαιολογικά δεδομένα, λόγω της διάνοιξης της νέας Εγνατίας Οδού, στις περιοχές Καλλίπετρα και Λυκόπετρα, η κυρία Στεφανή διαφωτίζει τη διάδοση της λατρείας της Μητέρας των Θεών στην περιοχή, ως προστάτιδα της πόλης και του δημοσίου βίου.
5. Ιωάννης Γραϊκός, Αρχαιολόγος Υπουργείου Πολιτισμού, ΙΖ' ΕΠΚΑ, με θέμα: *Οι νέες ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες στο Ιερό της Μητρός των Θεών Αυτόχθονος (Λευκόπετρα Βερμίου)*. Ο κύριος Γραϊκός επεσήμανε πως η ανασκαφή σε ένα από τα λίγα γνωστά μακεδονικά ιερά, το ιερό της Μητρός των Θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα Βερμίου, που άρχισε ο Φώτης Πέτσας το 1965, συνεχίζεται ως σήμερα, με σκοπό την ανάδειξη, προστασία και αναστήλωση του ιερού. Τα πλούσια επιγραφικά, αρχιτεκτονικά, κεραμικά, νομισματικά ευρήματα φωτίζουν τη χρήση και τη διάρκεια της λατρείας του ιερού, με τη σπάνια -σύμφωνα με την αναθεώρηση (2008) του Κοραδέδου- ανατολίζουσα πρόσοψη με συριακό αέτωμα.
6. Αναστασία Χρυσοστόμου, Δρ. Αρχαιολόγος, με θέμα: *Αρχαιολογικός χώρος Έδεσσας. Σαράντα χρόνια μετά την έναρξη των ανασκαφών από τον Φώτη Πέτσα*. Η κυρία Χρυσοστόμου μίλησε για τον αρχαιολογικό χώρο Έδεσσας, ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως τέτοιος, μετά από τη συστηματική ανασκαφική έρευνα του Φώτη Πέτσα κατά τα

έτη 1967-1968. Στόχος της αρχικής έρευνας υπήρξε η οχύρωση της κάτω πόλης και των παρακείμενων νεκροταφείων, καθώς και η αναζήτηση του αρχαίου Θεάτρου. Τα επόμενα χρόνια η ανασκαφική έρευνα κινήθηκε στη συνέχεια της προσπάθειας με την αποκάλυψη τμήματος της αρχαίας Έδεσσας, στην περιοχή της νότιας πύλης, των υπολοίπων πυλών και τμημάτων της οχύρωσης, των νεκροταφείων κ.λ.π.

7. Πέτρος Θέμελης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, με θέμα: *Στα Λευκάδια και την Πέλλα με τον Φ. Πέτσα*. Ο κύριος Θέμελης αναφέρθηκε σε προσωπικές αναμνήσεις του κατά τα έτη 1955-1963 στα Λευκάδια και στην Πέλλα με τον Φώτη Πέτσα.
8. Μαρία Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Δρ. Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη της ΙΖ΄ ΕΠΚΑ, με θέμα: *Το έργο του Φ. Πέτσα στην περιοχή αρμοδιότητας της ΙΖ΄ ΕΠΚΑ – Η μελέτη – συντήρηση – ανάδειξη και διάκριση των μνημείων*. Η κυρία Λιλιμπάκη-Ακαμάτη παρουσίασε το έργο τόσο της ΙΖ΄ ΕΠΚΑ στην Πέλλα όσο και των άλλων εφορειών που αποτελούν κατεξοχή συνέχεια των ανασκαφών του Φώτη Πέτσα. Για τριάντα χρόνια υπήρξε μια σημαντική φυσιογνωμία στον χώρο της Μακεδονίας για τη διατήρηση-μελέτη-έρευνα-προστασία-ανάδειξη-διαχείριση των αρχαιολογικών μνημείων.
9. Γεωργία Καραμήτρου-Μεντεσίδη, Δρ. Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Λ΄ ΕΠΚΑ, με θέμα: *Η έρευνα του Φ. Πέτσα στον νομό Κοζάνης*. Η κυρία Καραμήτρου-Μεντεσίδη αναφέρθηκε στην παρουσία του Φώτη Πέτσα στο νομό Κοζάνης, στις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν από το 1950 και εξής, στα ευρήματα του νομού (αποκάλυψη τάφων, οστράκων κ.λ.π.). Ακόμη μίλησε για την αρχαία πόλη της Κοζάνης και τον οικισμό του Αγίου Ελευθερίου που ερεύνησε ο Φώτης Πέτσας.

Τα συμπεράσματα της Διμερίδας διατύπωσε ο κύριος Εμμ. Βουτυράς, Καθηγητής ΑΠΘ.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΕΡΟΙΑΣ.

«Είναι οπωσδήποτε το σπουδαιότερο Μουσείο στην κυρίως Μακεδονία μετά το Μουσείο Θεσσαλονίκης».

(Φ. Πέτσας, Έφορος Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης)

α) Ιστορία - Διοίκηση - Αρχιτεκτονική.

Το κτιριακό συγκρότημα του Μουσείου ανήκει στα πιο πρόσφατα δημόσια οικοδομήματα της πόλεως. Η κατασκευή του άρχισε στις αρχές του 1960, οπότε και έγινε η έκθεση Γλυπτών που υπάρχει μέχρι σήμερα ολοκληρώθηκε στα 1964.

(Μια μικρή επανέκθεση στον προθάλαμο με θέμα « Τα νεκροταφεία της Βέροιας στα κλασικά και ελληνιστικά χρόνια» έγινε το 1991.)

Τη χρονιά αυτή έληξε και η περιπλάνηση της «αρχαιολογικής συλλογής» Βέροιας. Μπροστά από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο στεγάσθηκε στην Παλαιά Μητρόπολη. Από δε το 1947 το αρχαίο αυτό ολικό μεταφέρθηκε όλο και τοποθετήθηκε έξω από το ιερό της Παναγίας της Κυριώτισσας, σε χώρο υπαίθριο και τελείως ακάλυπτο.

Το σημερινό Μουσείο ανήκει στην Β' κατηγορία και αποτελεί έδρα της ΙΔ' Αρχαιολογικής Περιφέρειας, η οποία περιλαμβάνει εκτός από τον Νομό Ημαθίας και τους Νομούς Κοζάνης, Γρεβενών, Φλωρίνης και Καστοριάς. Συστεγάζεται δε σ' αυτό και η Επιμελητεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, η οποία υπάγεται διοικητικώς στην ΙΑ' Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης.

Η γραμμή του κτιρίου ακολουθεί τους κανόνες της μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Η οικεία αυτή εμφάνιση του εξασφαλίζει την άμεση συμφιλίωση με τον επισκέπτη, ο οποίος από έναν πλακόστρωτο διάδρομο οδηγείται στην κυρία είσοδο και από εκεί σ' έναν ευρύχωρο προθάλαμο με θαυμάσια θέα προς την πεδιάδα. Δεξιά δυο συνεχόμενες αίθουσες στεγάζουν ευρήματα Προχριστιανικά. Αριστερά μία αίθουσα με Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά ευρήματα. Πίσω από την αίθουσα αυτή και χαμηλότερα βρίσκονται τα γραφεία της Εφορείας. Τέλος, κάτω από τα γραφεία και την αίθουσα αυτή, τα εργαστήρια και η αποθήκη, όπου φυλάγονται τα περισσότερα από τα ευρήματα και περιμένουν υπομονετικά τον καθαρισμό, την ταξινόμηση και έκθεση τους σε βιτρίνες. Ένα άλλο μικρό κτίριο, ανεξάρτητο από το κυρίως Μουσείο, το φυλάκιο, ξαναβρίσκει την χαμένη ενότητα μ' ένα τόξο, που το συνδέει με την Βυζαντινή αίθουσα.

β) Τα εκθέματα μέσα στο Μουσείο.

Έκθεση των ευρημάτων μέσα στο Μουσείο δεν έχει γίνει ακόμη. Είναι όμως γνωστό, ότι πρόκειται να εκτεθούν εδώ αρχαιότητες από τους παλαιολιθικούς χρόνους μέχρι τους χρόνους της Τουρκοκρατίας.

Η παλαιολιθική εποχή θα αντιπροσωπευθεί από μια λίθινη αξίνα χωρίς λαβή, που αποτελεί το αρχαιότερο τεχνητό εύρημα επάνω στο ελληνικό έδαφος. Ανήκει στην Ασέλειο εποχή, που αρχίζει μπροστά από 250.000 χρόνια, και ανακαλύφθηκε στην περιοχή Παλαιοκάστρου Κοζάνης.

Το Μουσείο Αρχαιολογίας και Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου του Cambridge δώρισε στο Μουσείο Βέροιας ζεύγος αξινών της ίδιας εποχής, για να εκτεθούν μαζί με του Παλαιοκάστρου προς παραλληλισμό.

Της νεολιθικής εποχής υπάρχουν 100.000 ευρήματα του πρώιμου νεολιθικού συνοικισμού της Νέας Νικομήδειας, ο οποίος είναι ο αρχαιότερος χρονολογούμενος συνοικισμός γεωργικός εγκατεστημένων ανθρώπων επί ευρωπαϊκού εδάφους.

Η εποχή του χαλκού (2000 - 1000 π.Χ.) δεν αντιπροσωπεύεται μέχρι σήμερα στο Μουσείο, μολονότι δεν λείπουν συνοικισμοί της εποχής αυτής στην περιοχή.

Αντιθέτως η **πρώιμη εποχή του σιδήρου** (10ος-8ος αι. π.Χ.) αντιπροσωπεύεται με επάρκεια, κυρίως από ευρήματα του προϊστορικού νεκροταφείου της Βεργίνας.

Της κλασσικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής υπάρχει μεγάλη συλλογή διαφόρων αντικειμένων, τα οποία προέρχονται από τη Βεργίνα, τα Λευκάδια, τη Βέροια κλπ. Στην τελευταία μάλιστα, η εντατική ανοικοδόμηση αντιμετωπίζει καθημερινώς βασανιστικά προβλήματα, όταν κατά το άνοιγμα των θεμελίων αποκαλύπτονται αρχαιότητες και επεμβαίνει η αρχαιολογική υπηρεσία.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά από τα εκθέματα των εποχών αυτών:

Ένα σύμπλεγμα ζώων, σε φυσικό μέγεθος, παριστάνει τον **Καλυδώνειο κάπρο**, που τρέχει για να ξεφύγει τους κυνηγούς, ενώ ένας σκύλος γαντζωμένος στην πλάτη του, του δαγκώνει το αριστερό αυτί, στην προσπάθεια του να τον καθυστερήσει. Ανήκει στον 2ο π.Χ. αι. και ίσως είναι το καλύτερο έργο μέσα στο Μουσείο. Βρέθηκε μέσα στο χωριό Βεργίνα.

Αξιόλογο είναι και ένα άλλο σύμπλεγμα με θέμα την **αρπαγή του Γανυμήδη από αετό**. Είναι της ρωμαϊκής εποχής και βρέθηκε στην οδό Προφ. Ηλία.

Ένα μεγάλο μαρμάρινο κεφάλι με ρυτιδωμένο μέτωπο παριστάνει τον **Διοκλητιανό**. Έργο του 4ου μ.Χ. αι.

Το πραγματικό όμως κόσμημα του Μουσείου βρίσκεται στην αποθήκη. Είναι μια **επιτύμβια στήλη ύψους 1,50 μ., του 3ου π.Χ. αι.**

Ένα από τα σπάνια ευρήματα τα διακοσμημένα με την τεχνική της έγκαστικής ή ζωγραφικής. Οι ειδικοί της τεχνικής αυτής τοποθετούσαν επάνω στην επιφάνεια του μαρμάρου χρώματα ανάμικτα με κερί.

Τα κηροχρώματα αυτά τα «ενέκαιον», δηλ. τα πύρωναν κατά διαφόρους τρόπους, και με την ανάλυση τους κατόρθωναν να επιτύχουν όχι μόνο μεταβάσεις από το ένα χρώμα στο άλλο, αλλά και την στιλπνότητα, που έχουν οι σημερινές ελαιογραφίες. Μ' αυτήν λοιπόν την τεχνική ζωγραφισμένη η εικόνα της στήλης παριστάνει τρεις γυναικείες μορφές μπροστά σ' ένα διώροφο οικοδόμημα.

Στην ιδιαίτερη **αίθουσα**, την **Βυζαντινή**, βρίσκονται συγκεντρωμένα και θα εκτεθούν εικόνες, αρχιτεκτονικά μέλη και άλλες βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης αρχαιότητες. Οι πιο αντιπροσωπευτικές απ' αυτές είναι: τρεις αμφιπρόσωπες εικόνες από την Βέροια και την περιοχή εικόνες με δύο επάλληλα στρώματα αγιογραφιών, οι οποίες όταν καθαρισθούν, προβλέπεται ότι θα δώσουν άριστα στοιχεία ,το Αποστολικό του Αγ. Βλασίου, το ξυλόγλυπτο βημόθυρο του Αγ. Δημητρίου Παλατιτίσιων (16ος αι.), μαρμάρινες επιγραφές, χειρόγραφα ευαγγέλια κλπ.

Στην ίδια αίθουσα θα συστεγασθούν **έργα λαϊκής τέχνης**. Μεταξύ αυτών και τμήματα από την ζωγραφική και ξυλόγλυπτη διακόσμηση του "καλού οντά" από το κατεδαφισμένο αρχοντικό του Σιορ - Μανωλάκη και η πόρτα με τα 1950 καρφιά από το επίσης κατεδαφισμένο αρχοντικό του Βικέλα.

Η αίθουσα αυτή θα φιλοξενήσει ακόμη και κειμήλια της επανάστασης του 1821, όπως σπάθες, καριοφίλια και κουμπούρες.

γ) Υπαίθριος εκθεσιακός χώρος.

Το δυσκίνητο επιγραφικό υλικό, οι σαρκοφάγοι και τα ογκώδη αρχιτεκτονικά μέλη είναι και θα παραμείνουν εκτεθειμένα στο προαύλιο του Μουσείου, διότι οι στεγασμένοι χώροι δεν επαρκούν για την φιλοξενία τους.

Από τα υπαίθρια αυτά εκθέματα αντιπροσωπευτικά αναφέρουμε τα έξης:

Η κεφαλή Μέδουσας, τοποθετημένη στην πρόσοψη του κτιρίου, είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά ευρήματα.

Έχει υπερφυσικό μέγεθος (ύψ. 1,65) και πρόκειται για ρωμαϊκό αντίγραφο ενός παλαιότερου έργου του 4ου π.Χ. αι.

Βρέθηκε στην ανατολική έξοδο της πόλης και πιθανόν να ήταν τοποθετημένη ως «αποτρόπαιον» (αντικείμενο που διώχνει τους εχθρούς) επάνω από την πύλη του τείχους.

Το Μουσείο Βέροιας μπορεί να θεωρηθεί ως κατ' εξοχήν επιγραφικό Μουσείο. Άφθονες είναι οι επιτύμβιες επιγραφές, οι βασιλικές επιστολές και οι απελευθερωτικές πράξεις.

Ενδιαφέρουσα είναι η ενεπίγραφη μαρμάρινη **στήλη, της οποίας το περιεχόμενο αφορά απελευθέρωση των δούλων, κατά** την περίοδο της βασιλείας των Αντιγονιδών (4ος αι. π.Χ.).

Μέχρι τον στίχο 16 τα γράμματα διατηρούνται και διαβάζονται πολύ καλά. Από εκεί και κάτω όμως αρχίζουν οι φθορές. Εκτός από το περιεχόμενο και η κατασκευή της παρουσιάζει ενδιαφέρον. Το ύψος της από την κορυφή του μικρού αετώματος είναι 0,91 μ. Το μέγιστο πλάτος της βάσης της στήλης

και του αετώματος 0,37 μ., ενώ το ελάχιστο, αμέσως κάτω από το αέτωμα, 0,35 μ. Η ελαφρή προς τα επάνω μείωση του πλάτους της στήλης και η επάνοδος του αετώματος στο μέγιστο πλάτος αυτής δίνουν μian ευχάριστη αρχιτεκτονική αναλογία. Το δε μικρό πάχος (0,08 μ.) την καθιστά τελείως ανάλαφρη.

Από το πλήθος των επιτύμβιων επιγραφών της ρωμαϊκής εποχής ξεχωρίζουμε μια **βωμοειδή στήλη**. Το επίγραμμα ανήκει, όπως φαίνεται από το σχήμα των γραμμάτων, στον 2ο μ.Χ. αι. Έχει βάση και επίκρανο με μικρό αέτωμα στις τρεις πλευρές. Στην επάνω οριζόντια επιφάνεια διακρίνεται κύκλος και μέσα σ' αυτόν το μάρμαρο εξέχει ακανόνιστα, πράγμα που φανερώνει, ότι με σφυρί έχει αποσπασθεί βιαίως ένα συμφυές σώμα (αγγείο ή κώνος πεύκης ή κάτι άλλο, συνηθισμένο σε τέτοια επιτύμβια μνημεία). Η επιγραφή έχει χαραχθεί με επιμέλεια.

Αποτελείται από δύο ελεγειακά δίστιχα και μπορεί να μεταγραφεί ως εξής:

Βασίλης πόσιν ένθα / τάφων υπό κεύθεσι κρύπτει

Κλεινόν Αμαστριανόν / γαία Μακεδονίη,

Φοίβου φορμίγγων υπό / φήτηρα. τον θυμέλησιν

παντώνων μελέων ἴστο / 'ρ άτειρόν όχλου.

Το δε νόημα του επιγράμματος είναι τούτο:

Εδώ εις τα σκότη των τάφων η μακεδονική γη

κρύβει τον άνδρα της Βασίλης, τον Κλείνο τον Αμαστριανό,

τον ερμηνευτή της λύρας του Απόλλωνος,

τον απaráμιλλο γνώστη πλήθους θεατρικών μελωδιών.

Τα πολλά μαρμάρινα μνημεία δεν πρέπει να ξενίζουν τον επισκέπτη.

Διότι η περιοχή της Βέροιας είχε και έχει άφθονα μάρμαρα.

Όλη η έκταση του ΝΑ Βερμίου, από την Λευκόπετρα ως την Κουμαριά, αποτελείται από μian απέραντη μαρμάρινη φλέβα.

Στη θέση μάλιστα «Μάρμαρα Καστανιάς» δείχνουν ακόμη και σήμερα ίχνη του αρχαίου λατομείου, που με το υλικό του κόσμησε τα κτίρια και τους λατρευτικούς χώρους της πόλεως.

Μ' αυτή τη βασική προϋπόθεση, δεν είναι παράδοξο το ότι είχε δικό της εργαστήριο γλυπτικής σ' όλη την περίοδο της ακμής της και το ότι ανέδειξε λαμπρούς γλύπτες, όπως τον ονομαστό Ευάνδρο τον Ευάνδρου.

Μέσα στο 2000 προγραμματίζεται να γίνει η δημοπράτηση κατασκευής παταριού στο Μουσείο, έργο το οποίο και έχει ενταχθεί στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Μετά το πέρας των εργασιών θα ακολουθήσει συνολική επανέκθεση, μια που το Μουσείο της Βέροιας, ως Μουσείο πρωτεύουσας Νομού, με ευρήματα από όλη την περιοχή-εκτός της Βεργίνας-πρέπει να αποτελεί σημείο πολιτιστικής αναφοράς για όλους τους κατοίκους της Ημαθίας..

(Από τον τουριστικό οδηγό του κ. Τζαφερόπουλου, 1969)

ΟΙ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΗΜΑΘΙΑ

Οι ανασκαμμένοι οικισμοί

Β' Μέρος

Νίκος Μερούσης
Δρ Αρχαιολόγος

Λιάνα Στεφανή
Δρ Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ, Μουσείο Βέροιας

Στο πρώτο μέρος του άρθρου μιλήσαμε για τα οικολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής που αποτελεί τον σημερινό νομό Ημαθίας καθώς και για τους διάφορους τύπους κατοίκησης που αναπτύσσονται από την Αρχαιότερη Νεολιθική μέχρι την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Εδώ θα παρουσιάσουμε τις σημαντικότερες πληροφορίες για τους προϊστορικούς οικισμούς της Ημαθίας, οι οποίοι έχουν μέχρι σήμερα ερευνηθεί ανασκαφικά.

Οι ανασκαφικές έρευνες στους προϊστορικούς οικισμούς της Ημαθίας ξεκίνησαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η τυχαία ανακάλυψη, λόγω της διάνοιξης δημοσίου δρόμου, του νεολιθικού οικισμού στη Νέα Νικομήδεια σηματοδότησε το ξεκίνημα των προϊστορικών ερευνών στο νομό. Ο R. Rodden σε τρεις ανασκαφικές περιόδους αποκάλυψε ένα μικρό μέρος του οικισμού, εφαρμόζοντας μια σειρά από καινοτόμες μεθόδους που καθόρισαν σε αρκετά σημεία τη μεθοδολογία των μετέπειτα προϊστορικών ανασκαφών της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής στον ελλαδικό χώρο. Παράλληλα, ένα μεγάλο μέρος της πεδιάδας ερευνήθηκε με επιφανειακή έρευνα από τον ανασκαφέα και τους συνεργάτες του, με αποτέλεσμα να αρχίσει η χαρτογράφηση της προϊστορικής κατοίκησης. Ήδη από τις αρχές του 1960 αρκετοί οικισμοί κηρύχθηκαν ως αρχαιολογικοί χώροι από τον τότε έφορο Φώτιο Πέτσα. Παρά τη διεθνή ακτινοβολία που πήρε η ανασκαφή στη Νέα Νικομήδεια, καθώς θεωρήθηκε ο παλιότερος γεωργικοκτηνοτροφικός οικισμός της Ευρώπης, οι προϊστορικές έρευνες διεκόπησαν για πάνω από 30 χρόνια. Από τη δεκαετία του 1990 δρομολογήθηκαν ξανά επιφανειακές και ανασκαφικές έρευνες στο νομό, μερικά αποτελέσματα των οποίων παρουσιάζονται συνοπτικά πιο κάτω.

α. Ο οικισμός της Αρχαιότερης και Νεότερης Νεολιθικής στη Νέα Νικομήδεια

Ο νεολιθικός οικισμός στη Νέα Νικομήδεια βρίσκεται 10,5 χλμ. βορειοανατολικά της Βέροιας και καταλαμβάνει έκταση 24,2 στρ. Η τουπινα έχει σήμερα ύψος 1,5-2,5 μ. περίπου και βρίσκεται 10,5 μ. ψηλότερα από την επιφάνεια της θάλασσας. Από

το 1961 έως το 1964 ανασκάφηκε μόλις το 8% της συνολικής έκτασης του οικισμού (Rodden 1962, 1964α, β, 1965, Rodden - Rodden 1964, Pyke - Yiouini 1996) (εικ. 1). Μια σειρά ραδιοχρονολογήσεων τοποθετούν την κατοίκηση στο τέλους της 7ης χιλιετίας π.Χ. (Pyke - Yiouini 1996, σ. 194-195, Perliés 2001, πίν. 6.1) Οι Δελτίες σε πάχος επιχώσεις της Νεότερης Νεολιθικής (NN) καταστράφηκαν προτού αρχίσει η ανασκαφή. Η πρόσφατη μέλητη της στρωματογραφίας από τον G. Pyke έδειξε ότι κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική (AN) ο οικισμός είχε τρεις οικιστικές φάσεις, που διαδέχονταν σε σύντομο χρονικό διάστημα η μία την άλλη (Pyke - Yiouini 1996, πρβλ. Perliés 2001, σ. 271, σημ. 24), κάτι που δηλώνει τον μόνιμο χαρακτήρα της κατοίκησης στη Νέα Νικομήδεια και μαρτυρεί τη στενή σχέση που αναπτύσσοναι οι νεολιθικοί άνθρωποι με το περιβάλλον τους, το οποίο φαίνεται ότι αποκτά τις διαστάσεις ενός «ιδιαιτικού» χώρου.

Κατά την πρώτη και δεύτερη οικιστική φάση υπολογίζεται ότι ο οικισμός καλυπτόταν συνολικά από 100 περίπου οικήματα, δηλαδή, σύμφωνα με την πρόταση του Pyke, είχε πληθυσμό γύρω στα 600 άτομα. ενώ στην τρίτη φάση τα οικήματα ήταν γύρω στα 75 και ο πληθυσμός δεν ξεπερνούσε τους 375 κατοίκους (για μια διαφορετική πρόταση, βλ. Perliés 2001, σ. 178-179).

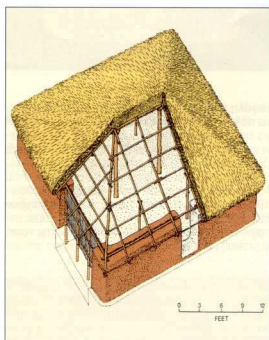
Σύμφωνα με τις αρχικές εκτιμήσεις του Rodden (1965), ο οικισμός αρχικά περιβαλλόταν από δύο τοίχους «περιβόλους», οι οποίοι γρήγορα αντικαταστάθηκαν από μια βαθιά τάφρο. Ο Pyke, στην τελική δημοσίευση της ανασκαφής, δεν αναφέρεται στους τοίχους «περιβόλους», αλλά κάνει λόγο για ένα σύστημα τάφρων, οι οποίες εντοπίστηκαν μόνο σε ένα μικρό τμήμα της ανασκαμμένης περιοχής.

Η ανασκαφή έφερε στο φως 24 πασσαλόπηκτα οικήματα με κάτοψη τετράγωνη ή ορθογών-

νια. Και στις δύο φάσεις απαντούν οικήματα μονόχωρα και άλλα με εσωτερικές διαιρέσεις, ενώ στην τρίτη φάση τα λιγοστά οικοδομικά λείψανα ανήκαν σε μονόχωρα οικήματα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ποικιλία στο εμβαδόν των οικημάτων. Στην πρώτη φάση τα περισσότερα έχουν εμβαδόν που κυμαίνεται από 44 ως 61 τ.μ., ενώ ξεχωρίζει το οίκημα 4 με εμβαδόν 160,68 τ.μ. Στη φάση 2, το οίκημα 4 έχει εμβαδόν περίπου 98 τ.μ., ενώ το οίκημα 6 πλησιάζει τα 102 τ.μ. Στην τρίτη φάση το εμβαδόν φαίνεται να μειώνεται και το μεγαλύτερο οίκημα καλύπτει έκταση 81 τ.μ. Οι πρώτες ύλες για το χτίσιμο των οικημάτων στη Νέα Νικομήδεια είναι ο πηλός, οι κορμιοί και τα κλαδιά των δέντρων. Οι τεχνικές οικοδόμησής μας είναι καλά γνωστές και από άλλες θέσεις της περιοχής και του ευρύτερου χώρου των Βαλκανίων (εικ. 2). Αρχικά κατασκευάζονται μια τάφος θεμελίωσης σε βάθος περίπου μισού μέτρου μέσα στην οποία μπιγγόνταν οι πάσσαλοι σε

1. Νέα Νικομήδεια (ανασκαφή 1964).

απόσταση 1-1,5 μ. Στους ξύλινους πάσσαλους πλέκονταν κλαδιά και καλάμια που σχημάτιζαν τους τοίχους. Στη συνέχεια οι τοίχοι επιχιρίονταν εσωτερικά και εξωτερικά με πηλό. Η στέγη σχηματίζονταν και πάλι από πλέγμα κλαδιών και καλάμιων και καλυπτόταν με πηλό. Τα δάπεδα διαμορφώνονταν από πηλό, σε μια μάλιστα περίπτωση είχε δημιουργηθεί υπόστρωμα με χαλίκια, μια πρακτική που απαντά στον Πολυπλάτανο. Τα οικήματα έχουν προσανατολισμό Α-Δ, κάτι που φανερώνει την πρόθεση των νεολιθικών ανθρώπων να εκμεταλλευτούν τη ζεστασιά του ήλιου και να προστατευτούν από τον παγωμένο βορριά, που φυσά κατά τους χειμερινούς μήνες στον κάμπο. Τα οικήματα χτίζονταν και ανοικοδομούνταν στον ίδιο χώρο στη διάρκεια των τριών οικιστικών φάσεων, γεγονός που υποδεικνύει ότι θα πρέπει να υπήρχε κάποια μορφή οργάνωσης του ενδοκοινοτικού χώρου. Το οίκημα 4 της πρώτης φάσης, όπως σημειώθηκε παραπάνω, ξεχωρίζει από

τα υπόλοιπα τόσο λόγω της μεγάλης έκτασης που καλύπτει (161 τ.μ.) όσο και για τα αντικείμενα που βρέθηκαν στο εσωτερικό του (Rodden - Rodden 1964). Τα νέντε πήλινα γυναικεία ειδώλια, οι αναρίθμητες αγροισμοποίητες λεπίδες πυριτολιθίου, που βρέθηκαν σε δύο πήλινες «θήκες», οι δύο μεγάλοι λίθινοι πελέκειες καθώς και η μεγάλη ποσότητα κεραμικής οδήγησαν τον ανασκαφέα να υποθέσει ότι πρόκειται για το χώρο ενός ιερού (Rodden - Rodden 1964) (εικ. 3-5). Πέρα από αυτή την πρόταση, που έχει αμφισβητηθεί έντονα, το οίκημα 4 φαίνεται ότι είχε διαφορετική λειτουργία από τα άλλα οικήματα, αν μάλιστα λάβουμε υπόψη, εκτός των άλλων, ότι βρισκόταν στην κορυφή της τούμπας (Perles 2001, σ. 271-272). Πιθανόν το κτίριο να εξυπηρετούσε τις ανάγκες όλης της κοινότητας και γι' αυτό είχε έναν κατά κάποιον τρόπο «δημόσιο/κοινοτικό» χαρακτήρα. Ο δεύτερος τόμος της δημοσίευσης της Νέας Νικομήδειας, η έκδοση του οποίου αναμένεται, ίσως προσφέρει τα στοιχεία εκείνα που θα ριζούν φως στο θέμα.

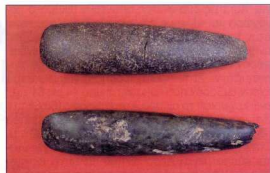
Ο υλικός πολιτισμός, τα σκεύη, τα εργαλεία και τα άλλα μικροαντικείμενα που κατασκευάζει ο νεολιθικός άνθρωπος με τα χέρια του και τα χρησιμοποιεί σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του, συμπληρώνουν τη νέα σχέση που αναπτύσσει τόσο με το φυσικό περιβάλλον όσο και με τον δικό του, «ιδιωτικό» χώρο. Τα πήλινα χειροποίητα σκεύη, που πλάθει και χρησιμοποιεί καθημερινά, είναι οι μάρτυρες της καθημερινής ζωής στα πλαίσια της κοινότητας (Pyke - Γιούλι 1996). Αγγεία με μεγάλη χωρητικότητα (38 ως 85 λίτρα) χρησιμοποιούνται στην αποθήκευση της γεωργικής παραγωγής, ενώ μια σειρά από φιάλες και άλλα κλειστά αγγεία διαφέρουν μεγεθώς εξυπηρετούν τις βασικές καθημερινές ανάγκες (εικ. 6). Εκτός από αυτά τα σκεύη θα πρέπει να υποθέσουμε ότι χρησιμοποιούνταν αγγεία από ξύλο και δέρμα, για τα οποία ωστόσο δεν έχουμε καμιά αρχαιολογική ένδειξη. Παράλληλα με τα χρηστικά, καθημερινής χρήσης αγγεία, απαντούν σε μικρό αριθμό σκεύη μικρής χωρητικότητας διακοσμημένα με διάφορες τεχνικές (εικ. 7-8). Ξεχωρίζουν τα αγγεία με γραπτή διακόσμηση (κόκκινα μοτίβα σε λευκό έδα-

2. Νέα Νικομήδεια. Αναπαράσταση νεολιθικού οικήματος.

3. Νέα Νικομηδία.
Πήλινο γυναικείο ειδώλιο.

4. Νέα Νικομηδία.
Λίθινο πέλεκυς.

5. Νέα Νικομηδία.
Πήλινο σκεύος με λεπτίδες
πυριτόλιθου.

φος και το αντίθετο, βλ. Pyke - Yivuni 1996, Washburn 1984) και εξαιρετική στήλβωση της επιφάνειάς τους, μάλιστα λίγα από αυτά έχουν πάρα πολύ λεπτά τοιχώματα (porcelain ware).

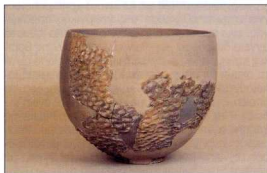
Η επιδεξιότητα, που απαιτείται για να κατασκευαστούν και να διακοσμηθούν αυτά τα «πολυτελή» σκεύη, φανερώνει αναμφισβήτητα το προηγμένο τεχνολογικό επίπεδο του πρώιμου νεολιθικού οικισμού στη Νέα Νικομηδία. Επιπλέον, δεν είναι απίθανο να υποθέσουμε ότι τέτοιου είδους σκεύη χρησιμοποιούνταν σε τελετουργικές δραστηριότητες, των οποίων το περιεχόμενο δεν μπορούμε να καθορίσουμε, ή ακόμα ότι εντάσσονταν σε μια κατηγορία αντικειμένων που ανταλλάσσονταν σε ενδοκοινοτικό ή και διακοινοτικό επίπεδο. Τα κεραμικά σκεύη είναι γνωστά από εθνογραφικά παράλληλα ότι χρησιμοποιούνται σε διαδικασίες που σχετίζονται με τη διαπραγμάτευση της θέσης των ατόμων σε μια κοινότητα (φύλο, ηλικία κ.λπ.) και είναι δυνατό να εμπλεκονται σε μηχανισμούς που συνδέουν ή διαφοροποιούν άτομα και ομάδες.

Εκτός από την κεραμική, που αποτελεί την πολυπληθέστερη κατηγορία κινητών ευρημάτων, η ανασκαφή στη Νέα Νικομηδία έφερε στο φως

μεγάλη σειρά από εργαλεία, λίθινα και οστέινα, τα πολύ γνωστά πήλινα ειδώλια, διάφορα σύνεργα υφαντικής, φτιαγμένα από πηλό, τις λεγόμενες «σφραγίδες» (Perfès 2001, σ. 288-289) και άλλα μικροαντικείμενα (εικ. 9-10).

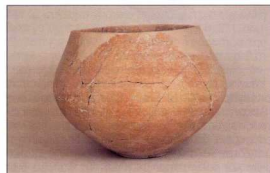
Τελευταία θα αναφερθούμε στις 20 περίπου ταφές που βρέθηκαν στον οικισμό (Rodden 1962, Rodden - Rodden 1964). Αν και δεν έχουν ακόμα δημοσιευθεί, αξίζει να αναφέρουμε την ταφή μιας γυναίκας με δύο παιδιά και την ταφή γυναίκας με τρία παιδιά, όπως επίσης και τον νε-

6. Νέα Νικομηδία.
Φιαλόσχημο αγγείο.

7. Νέα Νικομηδία.
Φιαλόσχημο αγγείο
με διακόσμηση barbotine.

8. Νέα Νικομηδία.
Ανθρωπόμορφο αγγείο.

από άνδρα που βρέθηκε ενταφιασμένος με ένα βόταλο στο στόμα (Rodden - Rodden 1964).

β. Ο νεολιθικός οικισμός στον Πολυπλάτανο

Ο οικισμός του Πολυπλάτανου βρίσκεται 1.750 μ. βορειοδυτικά του ομώνυμου οικισμού, 12 χλμ. βορειοανατολικά της Νάουσας και 24 χλμ. βόρεια της Βέροιας (εικ. 11). Πρόκειται για μια εκτεταμένη τούμπα με μαλακές πλαγιές που έχει έκταση 80 στρ. περίπου και ύψος στην κορυφή 4,25 μ. (28 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας). Η τούμπα βρίσκεται σήμερα στη μέση του κάμπου, στην πιο εύφορη περιοχή του, σε ένα σημείο που κατά την προϊστορία θα πρέπει να περνούσαν ένα ποτάμι, ίσως η σημερινή Αράπιτσα, και διάφορα ρέματα. Η έκταση που καταλαμβάνει ο οικισμός, η σπουδαιότητα των ευρημάτων του και η ύπαρξη μικρότερων σε έκταση εγκαταστάσεων της ΝΝ σε ακτίνα λίγων χιλιομέτρων γύρω του υποδεικνύουν την κεντρική θέση που πιθανώς είχε ο Πολυπλάτανος στην περιοχή.

Η νεολιθική εγκατάσταση στον Πολυπλάτανο εντοπίστηκε από τον Φ. Πέτσα το 1963, ενώ τη δεκαετία του '60 ο R. Rodden και ο D. French περισκεύασαν και δημοσίευσαν επιφανειακή κεραμική (Rodden 1964α, σ. 117, 122, πίν. 7α, French 1966, σ. 104-106). Η ανασκαφή ξεκίνησε το καλοκαίρι του 1997 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Οι ραδιοχρονολογήσεις και τα αρχαιολογικά ευρήματα τοποθετούν την κατοίκηση στα μέσα της 5ης χιλιετίας π.Χ. (Μερούσης & Στεφανή 1998, Στεφανή - Μερούσης 1997, 2000).

Στην κορυφή της τούμπας έχουν έρθει στο φως τα συντρίμια από νεολιθικά οικήματα που έχουν οικοδομηθεί με πηλό και κλαδιά. Στο βόρειο άκρο ενός οικήματος αποκαλύφθηκε το 1997 μια εστία με έντονα ίχνη φωτιάς, μεγάλη

συγκέντρωση απανθρακωμένων σπόρων και αποθκευτικά αγγεία. Σε μικρή απόσταση από την εστία βρέθηκαν συγκεντρωμένα σύνεργα υφαντικής. Διπλές αγούβες και πάμπολλα σφονδύλια αποτελούσαν ένα πλήρες σύνολο για την εκτέλεση μιας σειράς υφαντουργικών εργασιών (εικ. 12). Η ποσότητα και η ποικιλία των εργαλείων, οστέινων και λιθίνων, και άλλων μικρών ευρημάτων είναι πολύ μεγάλες, άλλο ένα στοιχείο που τονίζει τη σπουδαιότητα των νεολιθικών οικημάτων στην κορυφή της τούμπας (εικ. 13-14).

Οι οικιστικοί ορίζοντες που έχουν αποκαλυφθεί μέχρι τώρα είναι τρεις. Ο Πολυπλάτανος 1 είναι η φάση για την οποία διαθέτουμε τα περισσότερα στοιχεία. Σε όλες τις τομές της ανασκαφής απλώνονται δάπεδα κατασκευασμένα από υπόλευκη ασβεστολιθική ύλη και συντρίμια τούχων από πλεκτά κλαδιά που έχουν επιχριστεί με πηλό. Αυτός ο οικιστικός ορίζοντας τελειώνει με μια έντονη καταστροφή από φωτιά που έχει διαπιστωθεί σε όλες τις τομές της κορυφής και της πλαγιάς. Και η φάση Πολυπλάτανος 2 καταστράφηκε από την ίδια αιτία και χρονολογείται στην ίδια εποχή με τον Πολυπλάτανο 1. Για τη φάση Πολυπλάτανος 3 γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Άλλωστε, για τη χρονολόγησή της δεν έχουμε ακόμα ασφαλή στοιχεία, καθώς η ανασκαφή

9. Νέα Νικομήδεια. Πήλινη «σφραγίδα».
10. Νέα Νικομήδεια. Λιθινό περίσπαστο με μορφή βατράχου.

11. Πολυπλάτανος (αεροφωτογραφία).

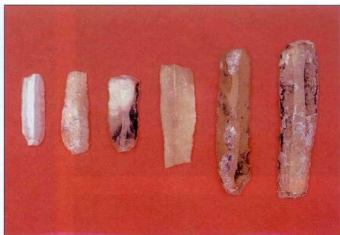
12. Πολυπλάτανος. Πήλινες αγούβες και σφονδύλια.

13. Πολυπλάτανος.
Οστέινα εργαλεία.

14. Πολυπλάτανος.
Λεπίδες πυρτόλιθου.

δεν έχει προχωρήσει ιδιαίτερα σε αυτό το βάθος.

Οι κάτοικοι του Πολυπλάτανου κατασκεύαζαν πλήθος εργαλείων και σκευών που εξυπηρετούσαν τις καθημερινές και όχι μόνο ανάγκες τους. Τα λίθινα εργαλεία από λειασμένο λίθο και οι λεπίδες από οψιανό και πυρτόλιθο καθώς και τα οστέινα εργαλεία βοηθούσαν τους νεολιθικούς γεωργούς και κτηνοτρόφους στην επεξεργασία των πρώτων υλών. Η κεραμική περιλαμβάνει αγγεία που προορίζονταν για την αποθήκευση των αγροτικών προϊόντων και μια σειρά από άλλα σκεύη που εξυπηρετούσαν τις καθημερινές ανάγκες του νεολιθικού νοικοκυριού. Παράλληλα, υπάρχει μια μικρή ομάδα από διακοσμημένα αγγεία, κυρίως φιάλες, που πιθανόν εμπλέκονταν σε τελετουργικές διαδικασίες ή λειτουργούσαν ως αντικείμενα γοήτρου (εικ. 15-17) (Μερούσης υ.δ.). Η πιο χαρακτηριστική ομάδα τέτοιων αγγείων είναι αυτά που ανήκουν στο ρυθμό «κλασικό Διμήνι», έναν τύπο διακοσμημένης κεραμικής που μας είναι καλά γνωστός από τη Θεσσαλία. Η παρουσία της διακοσμημένης κεραμικής του ρυθμού «κλασικό Διμήνι», που μέχρι πρόσφατα ήταν γνωστή στη Δυτική Μακεδονία κυρίως από επιφανειακά ευρήματα, δείχνει ότι η περιοχή της Πέλλας και της Ημαθίας ήταν ενταγμένη σε ένα ευρύ δίκτυο ανταλλαγών που ξεκινούσε από τη Θεσσαλία και εξακτινώνονταν στην Πιερία, την Ημαθία, την Πέλλα και ακόμα βορειότερα μέχρι τη σημερινή Αλβανία. Μια άλλη πολυπληθής ομάδα διακο-

σμημένων αγγείων είναι τα λεγόμενα αλοιφωτά (crusted), δηλαδή κεραμικά σκεύη τα οποία αλείφονταν στην περιοχή του χείλους και της βάσης, στην εσωτερική και εξωτερική τους επιφάνεια, με ένα είδος αλοιφώματος, «κρούστα», με χρώμα ιώδες και λευκό (εικ. 18). Εκτός από αυτούς τους δύο ρυθμούς διακοσμημένης κεραμικής απαντούν πολλά όστρακα και μερικά ολόκληρα αγγεία διακοσμημένα με υπόλευκο χρώμα που έχει τοποθετηθεί στη στύβωμένη κόκκινη επιφάνεια του αγγείου, άλλα που έχουν διακοσμηθεί με γραφίτη, αγγεία του ρυθμού μελανό σε ερυθρό (black on red) κ.ά. Με βάση το σύνολο της διακοσμημένης κεραμικής, που αυτή την εποχή μελετάται στο Μουσείο της Βέροιας, είναι σαφές ότι ο Πολυπλάτανος ήταν ένα σταυροδρόμι, ένα κομβικό σημείο στην περιοχή, από όπου περνούσαν και διακινούνταν διάφορων ρυθμών διακοσμημένα αγγεία. Άλλα φαίνεται ότι είχαν εισαχθεί από τη Θεσσαλία, την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία και άλλα αντιγράφουν τα παραπάνω αγγεία τόσο ως προς το σχήμα τους όσο και ως προς τη διακόσμηση, ενώ ταυτόχρονα παράγονται αγγεία που ακολουθούν τοπικούς ρυθμούς διακόσμησης. Πέρα από την κεραμική, τα ειδώλια, τα μικρογραφικά αγγεία και οι «σφραγίδες» υπαινίσσονται την πολυπλοκότητα της νεολιθικής κοινότητας του Πολυπλάτανου και προσφέρουν, έστω και αμυδρές, ενδείξεις για την ιδεολογία των νεολιθικών ανθρώπων (εικ. 19).

15. Πολυπλάτανος. Τμήμα διακοσμημένης φιάλης.

16. Πολυπλάτανος. Τμήμα φιάλης διακοσμημένης με το ρυθμό «κλασικό Διμήνι».

17. Πολυπλάτανος. Τμήμα φιάλης διακοσμημένης με το ρυθμό «κλασικό Διμήνι».

γ. Ο οικισμός της εποχής του Χαλκού στην Καλλιπέτρα

Οι ανασκαφικές έρευνες που διεξήχθησαν στην Καλλιπέτρα Βερίμου από το 2000 ως το 2003 έφεραν στο φως αλληπάλληλες οικιστικές φάσεις, που χρονολογούνται από το τέλος της ΝΝ έως και τα ιστορικά χρόνια (εικ. 20). Τα πορίσματα της έρευνας σε αυτό το χώρο έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον, καθώς η ανασκαφή κάλυψε μια έκταση 10 περίπου στρεμμάτων και έτσι μπορούμε να έχουμε μια συνολική εικόνα για τη διαχρονική οργάνωση της κατοίκησης στην ευρύτερη περιοχή. Εξάλλου η θέση βρίσκεται σε ένα ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον και είναι δυνατό –μέσω των στοιχείων που προέκυψαν από την ανασκαφή– να παρακολουθήσουμε τη διαφορετική σχέση που ανέπτυξαν σε κάθε εποχή οι άνθρωποι με τον άμεσο φυσικό χώρο τους.

Το φυσικό ανάγλυφο στην Καλλιπέτρα συντίθεται από δύο υψώματα, ανάμεσα στα οποία υπάρχει ένα ρέμα και ένα φυσικό πλάτωμα, ενώ οι παρυφές του πλατώματος προς το ρέμα έχουν τη μορφή κλιτύων. Ο Αλιάκμονας δεν απέχει περισσότερο από 1,2 χλμ. από τη θέση, ενώ φυσικές πηγές νερού υπάρχουν σε δύο τουλάχιστον κοντινά σημεία. Η βλάστηση σήμερα είναι κυρίως θαμνώδης, στο ρέμα δεσπόζουν οι δρύες, ενώ γύρω από το πλάτωμα υπάρχουν μαλακές πλαγιές, ιδανικές για καλλιέργεια και βόσκηση. Βο-

ρείοτερα το αρχαιολογικό χώρο απαντούν διασπασμένες πλαγιές με καρυδιές και καστανιές. Η κατοίκηση στα προϊστορικά χρόνια αναπτύχθηκε στο πλάτωμα, κυρίως στις ζώνες εκατέρωθεν του ρέματος, ενώ στα ιστορικά χρόνια κατοικήθηκε και το ανατολικό όλο τα δύο υψώματα. Είναι σαφές ότι το οικοσύστημα της συγκεκριμένης περιοχής διέθετε όλα τα χαρακτηριστικά που ήταν απαραίτητα για την ανάπτυξη της ανθρώπινης κατοίκησης. Η άμεση πρόσβαση στο νερό, στα βοσκοτόπια και στις καλλιεργήσιμες εκτάσεις ήταν παράγοντες που εξασφάλιζαν την επιβίωση, το δάσος χάριζε άφθονο κυνήγι, ποικιλία καρπών και ξυλεία, ενώ ο Αλιάκμονας αποτελούσε πηγή προπορισμού τροφής υψηλής διατροφικής αξίας και παράλληλα ήταν η βασική οδός επικοινωνίας τόσο με περιοχές της δυτικής ενδοχώρας όσο και με τα παράλια. Τέλος, η προνομιούχα θέση του φυσικού αυτού συνόλου στο ανάγλυφο της ευρύτερης περιοχής και τα δύο υψώματα που περιβάλλαν, όπως είπαμε, το πλάτωμα, προσέφεραν οπτικό έλεγχο και φυσική ασφάλεια.

Στη νεολιθική εποχή η κατοίκηση φαίνεται ότι δεν είχε τη μορφή ενός οργανωμένου και με μεγάλη έκταση οικισμού. Τα οικιστικά στρώματα αυτής της εποχής καλύπτουν πολύ περιορισμένη έκταση (150 τ.μ. περίπου) στη νότια πλευρά εκατέρωθεν του ρέματος. Η επιλογή του ρέματος ως καταλληλότερου χώρου για την εγκατάσταση αφενός εξασφάλιζε την πρόσβαση στο νερό και αφετέρου δημιουργούσε ένα φυσικό και συμβολικό όριο ανάμεσα στον ενδοοικιστικό και τον εξωοικιστικό χώρο. Στην εποχή του Χαλκού η κατοίκηση μετατοπίζεται στη βόρεια πλευρά του ρέματος, αυτή προς τη μεριά του πλάτωματος, γεγονός που υποδεικνύει τη συγκέντρωση του πληθυσμού σε έναν οριοθετημένο πλέον χώρο, μεταβολή που είναι πιθανό να υπαγορευθεί από μεταβολές στην οργάνωση της κοινότητας. Κατά το α' μισό της 2ης χιλιετίας ο οικισμός καταλαμβάνει πλέον έκταση τουλάχιστον 2 στρεμμάτων και αναπτύσσεται σε απότομο πρανές ακριβώς δίπλα στο ρέμα. Η φάση αυτή εκπροσωπείται από δύο οικιστικά επεισόδια, τα οποία εντάσσονται, σύμφωνα με τις διορθωμένες ραδιοχρονολογήσεις που έγιναν στο Εργαστήριο Αρχαιομετρίας του ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος, από το 1890 ως το 1660 π.Χ. Λίθινες κατασκευές δεν υπήρχαν στον οικισμό και τα πενήρα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα συνίστανται σε

18. Πολυπλάτανος, Χείλι από αγγείο με αλοιφίωμα (crusted).

19. Πολυπλάτανος, Πήλινα ειδώλια.

20. Καλλίπετρα
(αεροφωτογραφία).

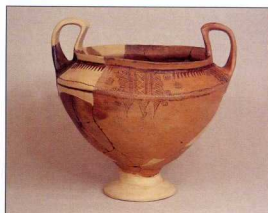
ωμά πλιθιά και μάζες πηλού με αποτυπώματα, τα οποία υποδηλώνουν την ύπαρξη οικοδομημάτων από κλαδιά και πηλό, τη δημοφιλέστερη τεχνική κατασκευής οικημάτων στην προϊστορική Μακεδονία. Από τις κατασκευές που βρέθηκαν στο εσωτερικό των κτιρίων σωζόταν σε καλή κατάσταση μια πηλοκατασκευή ελλειψοειδούς σχήματος, η οποία πιθανότατα χρησίμευε ως χώρος αποθήκευσης ή παρασκευής της τροφής. Η μελέτη της κεραμικής από αυτά τα στρώματα προσφέρει αρκετά χρήσιμα στοιχεία για τα χαρακτηριστικά της κεραμικής παραγωγής κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Σε ό,τι αφορά την επιφάνεια των αγγείων, τα περισσότερα είναι αδρά μονόχρωμα, αλλά υπάρχει και ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό στιλβωμένης κεραμικής, με μεγαλύτερη την αναλογία των καστανών και κόκκινων στιλβωμένων (εικ. 21). Στο σχηματολόγιο των αγγείων κυριαρχούν οι φιάλες με λαβές λοξές, κυλινδρικής/ημικυλινδρικής διατομής και σπάνια διχαλωτές. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό το γεγονός ότι

οι ελάχιστες διχαλωτές λαβές που βρέθηκαν ανήκουν σε πρώιμες μορφές του τύπου, ο οποίος επικρατεί κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (YEX). Στην κεραμική περιλαμβάνονται επίσης αποθηκευτικά αγγεία, αλλά συνθέστερα είναι τα μικρά και μεσαία αποθηκευτικά, όπως οι μικροί πίθοι με γλωσσοειδείς λαβές, οι αμφορείς με λαβές κάθετα τοποθετημένες στην κοιλιά, οι κάδοι και τα χυτροειδή. Το δοδεμένο της απουσίας των πολύ μεγάλων αποθηκευτικών αγγείων αποτελεί ακόμη στοιχείο διαφοροποίησης σε σχέση με την κεραμική της YEX, κατά την οποία στους οικισμούς υπάρχουν αποθηκευτικοί χώροι με υπερμεγέθεις πίθους. Επιστρέφοντας στην κεραμική από την Καλλίπετρα, θα πρέπει να αναφερθούμε σε έναν κώνθορο του οποίου η εσωτερική επιφάνεια και τμήμα της εξωτερικής καλύπτεται από κόκκινο επίχρισμα (Στεφανή 2000, σ. 546, σχ. 5). Τόσο το σχήμα όσο και η χρήση κόκκινου επιχρίσματος παραπέμπουν σε παράλληλα από άλλες θέσεις της Μακεδονίας, όπως ο Μολυβόπυργος

21. Καλλίπετρα. Αγγείο της εποχής του Χαλκού.

22. Αγγελόγυρι.
Κανθαροειδές αγγείο με
αμαυρόχρωμη διακόσμηση.

23. Αγγελοχώρι
(αεροφωτογραφία).

και η Συκιά στη Χαλκιδική, για τα οποία έχει προταθεί χρονολόγηση στο α΄ μισό της 2ης χιλιετίας (Στεφανή 2000). Σε γενικές γραμμές το σχηματολόγιο χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη χαρακτηριστικών της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (ΠΕΧ) με άλλα της ΥΕΧ, στοιχείο που υποδεικνύει τη συνέχεια και τη διάρκεια της παράδοσης από την 3η έως τη 2η χιλιετία π.Χ. Σε αυτή τη φάση το μοναδικό είδος διακόσμησης που εμφανίζεται στην κεραμική από την Καλλιπέτρα είναι η εγχάρακτη και αυτή σε ελάχιστα παραδείγματα. Με βάση τη στρωματογραφία και τη χρονολόγηση των οικιστικών φάσεων είναι σαφής η συνέχεια στην κατοίκηση σε όλη τη διάρκεια της 2ης χιλιετίας π.Χ. Στα στρώματα της τελευταίας περιόδου της Χαλκοκρατίας εμφανίζεται στην Καλλιπέτρα η τυπική της περιόδου αμαυρόχρωμη διακόσμηση – με μαύρο και ώδες χρώμα –, σπανιότερα η εγχάρακτη, ενώ στο σχηματολόγιο αναγνωρίζουμε την εξέλιξη των χαρακτηριστικών που είχαν διαμορφωθεί από την προηγούμενη φάση και τώρα

αποτούν την παγωμένη μορφή τους. Στην περιοχή όπου οργανώνεται ο οικισμός της Εποχής του Χαλκού, θα συνεχίσει να αναπτύσσεται η ανθρώπινη κατοίκηση κατά την εποχή του Σιδήρου, τα αρχαϊκά, τα κλασικά και τα ελληνιστικά χρόνια.

δ. Ο οικισμός της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στο Αγγελοχώρι

Η τούμπα στο Αγγελοχώρι βρίσκεται 1,5 χλμ. Β-ΒΑ του ομώνυμου οικισμού στον Δήμο Ειρηνούπολης, έχει έκταση 14 στρέμματα – η περιμέτρος της είναι 333 μ. – από τα οποία ουσιαστικά έχουν απομείνει 7 στρέμματα περίπου (εικ. 23). Αν και ο χώρος αποτελούσε δημόσια έκταση, οι κατά καιρούς επεμβάσεις ήταν μεγάλες με αποτέλεσμα να έχει ισοπεδωθεί η μιση περίπου έκταση της τούμπας. Μεγάλοι λάκκοι, έργο των αρχαιοκαπλών, έχουν ανοίξει στη μια πλευρά της, όπως και σε ένα σημείο της κορυφής της. Η ανασκαφή, που διεξάγεται από το 1994, έφερε στο φως

Βιβλιογραφία

- ANDREOU - FOTIADIS - KOTSAKIS 1996 = Andreou, S. - Fotiadis, M. - Kotsakis, K., «Review of Aegean Prehistory V: The Neolithic and Bronze Age of Northern Greece», *American Journal of Archaeology* 100 (1996), σ. 537-597.
- FRENCH 1966 = French D. H., «Some Problems in Macedonian Prehistory», *Balkan Studies* 7/1 (1966), σ. 103-116.
- ΜΕΡΟΥΣΗΣ 2005 = Μερουσής Ν., «4 Διακοσμημένη κεραμική από το νεολιθικό Πολυλίτανο. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις», *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη* 16 (2002) (τυπώματα).

24. Αγγελοχώρι.
Κανθάρσχημο αγγείο
με εγχάρακτη διακόσμηση.

25. Αγγελοχώρι.
Οστία εργαλείου.

ΜΕΡΟΥΣΙΣ - ΣΤΕΦΑΝΗ 1996 = Μερουσίσις Ν. - Στεφανή Α., «Η ανασκαφή στο νεολιθικό οικισμό Πολυπλάτων Ημαθίας». Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη 12 (1996), σ. 383-393.

PERLES 2001 = Perles, G., *The Early Neolithic in Greece. The Neolithic in Context*. Cambridge World Archaeology, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

ΡΥΚΕ - ΥΨΟΥΜ 1996 = Ryke G., - Yfoumi P., *Excavations at the Early Neolithic Site at Nea Nikomeidia and the Ceramic Assemblage*, J. Wardle (επιμ.) (BSA Suppl. 25), London 1996.

RODEN 1962 = Rodden R.J., «Excavations at the Early Neolithic Site at Nea Nikomeidia, Greek Macedonia (1961 season)». *Proceedings of the Prehistoric Society* 28 (1962), σ. 267-288.

RODDEN 1964a = Rodden R.J., «Recent Discoveries from Prehistoric Macedonia». *Balkan Studies* 5 (1964), σ. 110-124.

RODDEN 1964b = Rodden R.J., «Early Neolithic Fig Figurines from Nea Nikomeidia, Antipolis 38 (1964), σ. 294-295.

RODDEN 1965 = Rodden R.J., «An Early Neolithic Village in Greece». *Archaeological American* 212/4 (1965), σ. 83-92.

RODDEN 1966 = Rodden, R.J., Rodden, J.L., «A European Link with Central Europe: Uncovering a 7th Millennium Settlements in Macedonia, Part I: Site and Pottery». *The Illustrated London News* (11.4.1966), σ. 564-567, κτ. Part II: «Burials and Stripes», στο ίδιο (18.4.1966), σ. 604-607.

ΣΤΕΦΑΝΗ 1994 = Στεφανή Α., «Οικισμός της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στο Αρχαιολογικό Ημιόλιο: πρώτη ανασκαφή έρευνα». Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη 8 (1994), σ. 125-126.

ΣΤΕΦΑΝΗ 1997 = Στεφανή Α., «Η ανασκαφή στον οικισμό της ΥΕΧ στο Αρχαιολογικό Ημιόλιο (1996-1997)». Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη 11 (1997), σ. 101-108.

ΣΤΕΦΑΝΗ 2000 = Στεφανή Α., «Ανασκαφή στον άσκη της Εγνατίας οδού: δύο προϊστορικές εγκαταστάσεις στην περιοχή της Ακροπολής Ημαθίας». Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη 14 (2000), σ. 537-554.

ΣΤΕΦΑΝΗ - ΜΕΡΟΥΣΙΣ 1997 = Στεφανή Α. - Μερουσίσις Ν., «Ανασκαφή έρευνα στο νεολιθικό οικισμό Πολυπλάτων Ημαθίας». Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη 11 (1997), σ. 93-99.

ΣΤΕΦΑΝΗ - ΜΕΡΟΥΣΙΣ 2000 = Στεφανή Α. - Μερουσίσις Ν., «Ο νεολιθικός οικισμός στον Πολυπλάτων Ημαθίας: ο οικισμός έρευνα κατά το 2000». Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη 14 (2000), σ. 555-561.

ΣΤΕΦΑΝΗ - ΜΕΡΟΥΣΙΣ υ.δ. = Στεφανή Α. - Μερουσίσις Ν., «Τοπίο στην ομίχλη. Η 3η χιλιετία στην κεντρική και δυτική της Δυτικής Μακεδονίας». Β' Διεθνές Διαπολιτισμικό Συμπόσιο «Η περιφέρεια στο κεντρικό και νότιο Αιγαίο». *Συζητήσεις* 1999 (1999), τμήμα Β.

STEFANI - MEROUSSIS 1997 = Stefani L., Merousis N., «Incead and Matt: Painted Pottery from Western Macedonia: Technique, Shapes and Decoration», στο Lafinier R. & Betancourt Ph. (επιμ.), *TECHN. Craftsmen, Craftswomen and Archaeologists from Nea Nikomeidia, Kalamita Bronze Age. Proceedings at the 6th International Conference, Philadelphia, Temple University, 18-21 April 1996, Lapa 1997*, σ. 353-369.

WASHBURN 1984 = Washburn D.K., «A Study of the Red on Cream and Cream on Red Designs on Early Neolithic Ceramics from Nea Nikomeidia». *American Journal of Archaeology* 88 (1984), σ. 305-324.

επάλληλες οικοδομικές φάσεις, οι οποίες χρονολογούνται στο β' μισό της 3ης χιλιετίας π.Χ. Οι κύριες φάσεις του οικισμού είναι δύο. Η παλιότερη καταστράφηκε από φωτιά, με αποτέλεσμα να ελαττώσει σωζόμενα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα να καλυφθούν από ένα παχύ στρώμα άμμου που εκτείνεται σε όλη την τομπία. Η δεύτερη φάση του οικισμού, που φαίνεται ότι έχει μακρά διάρκεια ζωής και περιλαμβάνει μια σειρά επισκευαστικών υποφωσών, έχει ερευνηθεί καλύτερα από την πρώτη στην κορυφή και σε δύο πλαγιές της τομπίας. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα συνίστανται σε συντριμμιά από πηλόχτιστους τοίχους, τμήματα της πήλινης επίσης ανωδομής αλλά και εστίες, δάπεδα, τροφοαρκευαστικές κατασκευές. Η κατοίκηση στην τομπία φαίνεται ότι συνεχίστηκε κατά την ΠΕΧ, ωστόσο αυτή η φάση δεν αντιπροσωπεύεται στρωματογραφικά -εκτός από περιορισμένες ενδείξεις στην κεραμική- λόγω των μετέπειτα επεμβάσεων στη θέση (Στεφανή 1994, 1997).

Ο κατοίκησης χώρος φαίνεται ότι ήταν οργανωμένος μέσα στα όρια της τομπίας, περιβαλλόμενος από ανδρόνα και τα οικήματα διατάσσονται κλιμακωτά από το ανδρόνα προς την κορυφή, αφηνομάζοντας ενδιάμεσα μικρούς ακατοκίτους χώρους. Τα ανδρόνα αποτελούν το «σημα κατατεθέν» της ΥΕΧ στη Μακεδονία και έχουν εντοπιστεί σε πολλές θέσεις, όπως στην Άσσηρο του Λαγκαδά και στην Τομπία Θεσσαλονίκης (Ανδρού - Fotiadis - Kotsakis 1996). Ανδρόνα είναι πιθανό ότι υπήρχε και στην τομπία της Επισκοπής Ναούσης. Τα ανδρόνα είναι ογκώδεις κατασκευές από πηλόχωμα και κατά δεύτερο λόγο από σωρευμένο οικοδομικό υλικό, τα οποία ξεκινούσαν από τη βάση της τομπίας και έφθαναν σε αρκετά μεγάλο ύψος, σχεδόν ως την κορυφή του γηλόφου. Η στρωματογραφική έρευνα στο Αρχαιολογικό έδειξε ότι το ανδρόνα, που ξεπερνούσε σε ύψος τα 4 μ., είχε «πατήρες» πάνω σε μια ξύλινη βάση, η οποία ίσως αποσκοπούσε στη μόνωση του ανδρόφου από το νερό που βρισκόταν σε αυτό το βάθος. Πάνω από τα ξύλα είχαν στρώσει στρώματα άμμου, ενώ ψηλότερα το ανδρόνα ήταν κατασκευασμένο από πηλόχωμα και λίθους. Τα ανδρόνα φαίνεται ότι ενισχύονταν την άμμο του οικισμού και τη παρουσία του από εξωτερικούς κινδύνους, ενώ παράλληλα θα πρέπει να είχαν και χωροοργανωτική λειτουργία, αφού -όπως είπαμε πιο πάνω- τα οικήματα διατάσσονταν κλιμακωτά με βάση τη θέση και την πορεία του ανδρόφου (Στεφανή - Μερουσίσις υ.δ.). Οι κατασκευές που περιβάλλονταν τους οικισμούς, όπως τα ανδρόνα της ΥΕΧ και σε άλλες περιόδους οι λίθινοι περιβολοί, είναι αναμφισβητό ότι έφθιναν τη θέση του οικισμού στον περιβάλλοντα χώρο, ενώ παράλληλα σηματοδοτούσαν και χωρίζαν πραγματικά και συμβολικά τον ενδοκοινοτικό από τον εξωκοινοτικό χώρο.

Στα άλλα κατάλοιπα της ΥΕΧ κυριάρχη είναι, όπως πάντα, η παρουσία της κεραμικής με χαρακτηριστικότερες κατηγορίες διακόσμησης την αμαυρόχρωμη και την εγκάρκη. Στο Αρχαιολογικό η κεραμική με αμαυρόχρωμη διακόσμηση εμφανίζεται σε πολύ μεγάλα ποσοστά και στις δύο κύριες φάσεις του οικισμού. Με αυτό τον τρόπο διακόσμησης κοομούνται κυρίως αγγεία πόσης -φιάλες, πρόχοι, κανθαρόσχημα- αλλά και μεγαλύτερα αγγεία, όπως αμφορείς (Stefani -

Merousis 1997) (εικ. 22). Όσον αφορά στην εγκάρκη διακόσμηση στο Αρχαιολογικό απαντά συνήθως σε μικρά αγγεία, με πιο αγαπητό σχήμα τα κανθαρόειδη (εικ. 24). Η μηχανική και μηχανοζούσα κεραμική αντιπροσωπεύονται από μια ολιγόριθμη ομάδα οστράκων, τα οποία εμφανίζονται στη δεύτερη οικιστική φάση. Τα υπόλοιπα ευρήματα, εργαλεία, λίθινα και οστέινα, σπονδύλια και υφαντικά βάρη αποτελούν μάρτυρες των καθημερινών ασχολιών των κατοίκων (εικ. 25). Η μελέτη του αρχαιοβιολογικού και του αρχαιοζωολογικού υλικού από την ανασκαφή του Αρχαιολογικού έχει δείξει ότι οι κάτοικοι του οικισμού καταναλώναν στάρι, κριθάρι, κεχρί, λαθούρι, πιπιτζέλι και σταρούλι, εξετέφαναν βοσείδη, πρόβατα, αίγες, χοίρους, άλογα και όνουα και κυνηγούσαν στα γύρω δάση άγρια θηράματα, όπως πλατάνια, ελάφια, ζαρκαθία, λαγούς, τα οποία πρόσφεραν στους κατοίκους όχι μόνο διατροφική ποικιλία αλλά και πρώτη ύλη για την κατασκευή εργαλείων. Τέλος, τα χάλκινα αντικείμενα -μια περόνη και μερικές λειπίδες- και τα ίχνη κοπής από μεταλλικά εργαλεία στο παλαιόζωολογικό υλικό φανερώνουν την έστω και περιορισμένη χρήση μεταλλικών εργαλείων στον οικισμό.

The Prehistoric Research in Emathia: The Excavated Settlements (Second Part)

Nikos Meroussis - Liana Stephani

The results of the excavations in four prehistoric settlements in Emathia are presented in this second part of the article.

The settlement of Nea Nikomeidia is a small tumulus, inhabited during the Early and Late Neolithic. During three excavational periods the excavator, R. Rodden, discovered a small section of the settlement that was inhabited by approximately 600 people and was consisted from about 100 buildings during the Early Neolithic. The three habitation horizons of the settlement had a close sequence the one with the other. The post-holed dwellings were made of tree trunks, branches and mortar. One distinct among them, due to its size and finds, has been considered by the excavator to be a sanctuary.

The excavation of the settlement at Polyplatanos commenced in 1977. It is a low and extensive tumulus that was inhabited during the middle of the fifth millennium BC. The ruined houses on the top of the tumulus have been constructed with tree trunks, branches and mortar. The most characteristic find of the settlement is a number of vessels, decorated according to the various styles current in this period in Thessaly and Macedonia.

The archaeological site of Kallipetra, on Mount Vermion, was located during the construction works of Egnatia. The area has continuously been inhabited from the Neolithic to the Hellenistic era. During the Neolithic the settlement seems to occupy a very small area, while during the Bronze Age is obvious that it has been expanded and developed. However, the continuous habitation has seriously damaged the prehistoric habitation strata of the district.

The settlement at Angelochori is a modest tumulus with steep slopes. The excavation brought to light two main habitation phases, dating from the Late Bronze Age. It is obvious that a mound, at least four meters high, enclosed the settlement that was built with mortar, useless building material, wood and shards. The earthware from Angelochori includes a great variety of decorated mat-painted and incised vases as well as huge storage pots.